

פרק א

א - וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי: לָמָּה בְּמִדְבַר? אֲלָא לְלַמְדֶּךָ כָּל מִי שְׂאִינוּ עוֹשֶׂה עֲצֻמוֹ הַפְּקֹר בְּמִדְבַר אֵינוּ יָכוֹל לְקַנּוֹת אֶת הַתּוֹרָה. (תנחומא ישן)

* - **בְּאַחַד לַחֲדָשׁ:** מִתּוֹךְ חֲפָתָן לְפָנָיו מוֹנֶה אוֹתָם כָּל שְׁעָה (רש"י)

* - **לְצִאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:** הָיוּ מוֹנִים לִיצִיאַתְכֶם מִמִּצְרַיִם, כְּלוֹמֵר: שָׂאֵם יַעֲבֹרוּ עַל רְצוֹנֵי יְהוָה עֲבָדִים לְאַחֲרִים כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עֲבָדִים בְּמִצְרַיִם (מדרש הגדול)

ב - שָׂאוּ אֶת רֹאשׁ: אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשְׁהָ, מִשְׁהָ! כָּל מִה שְׂאֵתָה יָכוֹל לְרוֹמֵם אֶת הָאֵמָה הַזֶּה רוֹמְמָה, שְׂפָאֵלוּ לִי אֵתָה רוֹמֵם... שְׂנַאָמַר "אֵת רֹאשׁ", וְאֵין רֹאשָׁם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲלָא הַקַּב"ה שְׂנֵא' (מיכה ב: יג) וְה' בְּרֹאשָׁם (פסיקתא רבתי)

* - **לְבֵית אֲבֹתָם:** מִי שְׂאֵבִיו מִשְׂבֵּט אַחַד וְאִמּוֹ מִשְׂבֵּט אַחֵר יָקוּם עַל שְׂבֵט אָבִיו (רש"י)

* ה - **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים:** אֵין אֵתָה מוֹצֵא הַשְּׂבֵטִים נִמְנִין בְּכָל מְקוֹם שְׁוִין, אֲלָא פְעַם מְקַדִּים זֶה וּפְעַם מְקַדִּים זֶה, לְלַמְדֶּךָ שְׂכַלְסֵם שְׁוִים לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (לקח טוב)

מט - אַךְ אֵת מִטָּה לְוִי לֹא תִפְקֹד: צָפָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׂעִתִּידָה לְעַמְד גְּזֵרָה עַל כָּל הַנִּמְנִין מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וְנִמְעָלָה שְׂיִמּוֹתוֹ בְּמִדְבַר, אָמַר אֵל יְהוָה אֵלוּ בְּכֻלָּל, לְפִי שֶׁהֵם שְׂלִי, שְׂלֵא טְעוּ בַעֲגָל (רש"י)

פרק ב

* **ב - בָּאוֹתָ:** כָּל דָּגֵל יְהוּיָה לוֹ אוֹת, מִפָּה צְבוּעָה תְלוּיָה בּוֹ, צְבָעוּ שֶׁל זֶה לֹא כְּצָבָעוּ שֶׁל זֶה, צְבָע כָּל אַחַד כְּגוֹן אֲבָנֵי הַקְּבוּעָה בַחֲשׂוֹן, וּמִתּוֹךְ כֶּךָ יִכִּיר כָּל אַחַד אֶת דָּגְלוֹ. (רש"י - במדבר רבה)

- חִיבָה גְדוּלָה חֲבָבֵן הַקַּב"ה, שְׂעִשְׂאָם דָּגְלִים כְּמִלְאָכֵי הַשָּׁרֵת, כִּדִּי שְׂיְהוּיָו נִכְרִין, וּמִנִּין שְׂהוּא

סִימָן אֲהַבָּה? שְׂנַאָמַר (שה"ש ב: ד) הִבִּיאֲנִי אֶל־בֵּית הַיִּין וְדָגְלוֹ עָלַי אֲהַבָּה. (במדבר רבה)

ג - **וְהַחֲנִים קִדְמָה מְזֻרְחָה דָּגֵל מַחֲנֶה יְהוּדָה:** אָמַר לוֹ הַקַּב"ה, מִשְׁהָ: מְזֻרַח שְׂמִמְנוֹ אוֹר יוֹצֵא

לְעוֹלָם, יְהוּיָה כְּנִגְדּוֹ יְהוּדָה שְׂהוּא בַעַל מְלוּכָה... וְעָלִיו שְׂבֵט יִשְׂשַׁכָּר שְׂהוּא בַעַל תּוֹרָה, וְעָלִיו

זְבוּלוֹן שְׂהוּא בַעַל עֲשִׂירוֹת (במדבר רבה)

* יח - דגל מחנה אפרים לצבאתם ימה: ודגל מחנה אפרים היה שרוי במערב כדי שיהא מכון פנגד מחנה יהודה שבמזרח, שהוא מלך כמותו, שהן נזדווגו יחדו במצרים וכן לעתיד לבוא עתידו להזדוג זה לזה (במשיח בן יוסף ומשיח בן דוד) (מדרש הגדול)

פרק ג

* א - ואלה תולדות אהרן ומשה: ואינו מזכיר אלא בני אהרן, ונקראו תולדות משה, לפי שלמדו תורה, מלמד שכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הפתוב כאלו ילדו (רש"י - סנהדרין יט:)

* ד - ובנים לאהיו להם: כל מי שאין עוסק בפריה ורבייה ... חייב מיתה שנאמר ובנים לאהיו להם, הא היו להם בנים לא מתו (יבמות סד:)

ט - נתונים נתונים המה לו: נתונים שוערים, ונתונים משוררים (מדרש החפץ כ"ו)

יז - ויהיו אלה בני לוי: כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים - ואלה מוסיף על

הראשונים - מה פסל? פסל בכורי ישראל על שעבדו לעגל (במדבר רבה)

* כט - משפחת בני קהת יחנו וגו' תימנה: וסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה, אוי לרשע אוי לשכנו (סוכה נו:), לך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרח ועדתו, שנמשכו עמהם במחלקתם (רש"י - תנחומא יב)

* לח - משה ואהרן ובניו: וסמוכין להם דגל מחנה יהודה והחונים עליו ששכר וזבולן, טוב לצדיק טוב לשכנו (סוכה נו:), לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק בתורה, נעשו גדולים בתורה (שם)

לט - שנים ועשרים אלף: ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים... אמרו רבותינו במסכת בכורות (בכורות ה.), אותן שלש מאות לויים בכורות היו, ודיים שיפקיעו עצמם מן הפדיון (רש"י)

מא - ולקחת את הלויים לי: אמר הקדוש ברוך הוא: קחם בדברים שלא יהיה לבם לדבר אחר לומר עכשיו אנו נכנסים לכל הטרח הזה והוא מפיס אותם בדברים ואומר להם אשריכם שאתם זוכים לעבודת המקום (מכילתא)

מה - והיולי הלויים אני י-הוה: נאמן אני לשלם שכר טוב על שקדשו שמי בעגל (במדבר רבה)

* מז - חמשת שקלים לגלגלת: כך היתה מכירתו של יוסף, עשרים כסף, שהיה בכורה של רחל (רש"י - ב"ר פד: יח; במ"ר ד: י)

פרק ד

ג - מבן שלשים שנה ומעלה:

- כתוב אחד אומר: (במדבר ח') מבן חמש ועשרים שנה ומעלה, וכתוב אחד אומר: מבן שלשים, אי אפשר לומר שלשים שכבר נאמר כ"ה, ואי אפשר לומר כ"ה שכבר נאמר שלשים, הא כיצד? כ"ה ללמוד, ושלשים לעבודה. מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו ה' שנים שוב אינו רואה (חולין כד).
- בן שלשים לפח (אבות ה: כא - רש"י)

ד - זאת עבדת בניקחת באהל מועד קדש הקדשים: לפי שזכה קהת שיצא ממנו אהרן שהיה

קדש הקדשים, לכך זכו בניו להיות עבודתו קדש הקדשים (במדבר רבה)

ו - כליל תכלת: בגד כליל תכלת, למה? שהתכלת דומה לגם וגם דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד, ללמדך שהארון היה דומה לכסא הכבוד, ולכך נאמר בו כליל תכלת שכלו היה דומה לו, ולפי שהארון דומה לו לכך היה הבגד תכלת מלמעלה פניו פגגד הרקיע הדומה לו (במדבר רבה)

ז - ולחם התמיד עליו יהיה: לחם הפנים נפסל במסעות, או אינו נפסל במסעות? מאן דאמר

אינו נפסל, דכתיב: ולחם התמיד עליו יהיה (מנחות צה).

* יב - כלי השרת אשר ישרתוכם בקדש: כל הכלים שעשה משה משיחתו מקדשו, מיכן ואילך

עבודתו מחנכתו.... דאמר קרא אשר ישרתוכם בקדש, הכתוב תלאן בשירות (סנהדרין טז:)

פרק ד

לד - את בני הקהתי: למה לא נאמר במנין הקהתיים בני קהת וכתוב בהן הקהתי כשם שאמור בבני גרשון ובני מררי לפי שמנינם היה לשם טעינת הארון צירף הקדוש ברוך הוא שמו עמם כדי שלא יכלו, היא בראשו ויו"ד בסופו הרי י"ה לומר י"ה יצילם מפייתה (מד"ר ו: ח)

מז - לעבד עבדת עבודה: מנין לעקר שירה מן התורה? אמר ר' יוחנן מהכא שנאמר לעבד עבדת עבודה, איזוהי עבודה שצריכה עבודה? הוי אמר זה שירה. (ערכין יא.)

מט - ופקדיו: וכיון שפא למנותם לעמד בשמושו הוא בעצמו מנאם... אבל במנין בני ישראל אין את מוצא כן, שנאי על פי ה' לפי שהם לא כבדוהו (שעשו העגל) אף הוא לא כבדם (מד"ר ז: ב).

פרק ה

*ב - וישלחו מן המחנה: שלש מחנות היו שם בשעת חנייתו, תוך הקלעים היא מחנה שכניה, חנית הלויים סביב... היא מחנה לוי, ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל. הצריע נשתלח חוץ לכלן, הוב מתר במחנה ישראל ומשלח מן השתים, וטמא לנפש מתר אף בשל לוי ואינו משלח אלא משל שכניה (רש"י)

* - וישלחו מן המחנה: רבי יוסי אמר לא מקומו של אדם מכבדו אלא אדם מכבד את מקומו, וכן מציינו באהל מועד שבמדבר שכל זמן שהוא נטוי אמרה תורה וישלחו מן המחנה כל צרוע הגללו הפרכת התרו זבין ומצורעים ליכנס שם (תענית כא:)

*ג - אשר אני שכן בתוכם: חביבין הם ישראל שאף על פי שהם טמאים שכניה ביניהם (ספרי)

*ו - למעל מעל בי-הזה: נשנית כאן בשביל שגי דברים שנתחדשו בה. האחד... לומר שאינו חיב חמש ואשם על פי עדים עד שיודה בדבר, והשני על גזל הגר שהוא נתון לפהנים (רש"י)

ח ואם אין לאיש גאל:

- זה הגר שמת ואין לו יורשים (רש"י)

* - ואם אין לאיש גאל כמכבדי אכבד ובוזי יקלו - (ש"א ב: לא) מדבר בגרים. הם מכבדים להקב"ה שמניחים מעשיהם הרעים ובאים וחסים תחת פני השכינה הקדוש ברוך הוא מכבדם - ובוזי יקלו, אלה הרשעים שהרי סרים מאחרי המקום, הקדוש ברוך הוא מקילם.

מי היו שבזו המקום אלו עובדי העגל מה ביזוי עשה להם שִׁלְקוּ בְּצַרְעַת וּבְזִיבוֹת וְשִׁלְחָם מִן הַמִּחֲנֶה שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁלְחוּ מִן־הַמִּחֲנֶה. מה כבוד עשה הקב"ה לגרים שאחר פְּרֻשַׁת שְׁלוּחַ טְמֵאִים כְּתִיב פְּרֻשַׁת אֲזַהְרֶת גְּרִים לְלַמֶּדְךָ לְחוֹטְאִים מִיִּשְׂרָאֵל הֲרַחֵק הַמָּקוֹם וְלִגְרִים הַבָּאִים לְשִׂמּוֹ קִירַב הַמָּקוֹם שֶׁעָשָׂה דִּינָם חֲמוּר כְּדִין יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּל הַגּוֹזֵל לָהֶם כְּאִלוֹ גּוֹזֵל לְיִשְׂרָאֵל: (מד"ר ח:ג)

* ט - וְכִלְתֻּרְוֹמָה... אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ לַכֹּהֵן: וכי תרומה מקריבין לכהן? והלא הוא המחזיר אחריה לבית הגרנות! ומה תלמוד לומר אשר יקריבו לכהן? אלו הבכורים ... בא הפתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתנין לכהן (רש"י)

* י - וְאִישׁ אֶת־קִדְשֵׁיו לֹא יִהְיוּ: מגיד שטובת הנאתן לבעלים (רש"י)

* יב - אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׁטָה אִשְׁתּוֹ:

מה פתוב למעלה מן הענין, ואיש את קדשיו לו יהיו, אם אתה מעבב מתנות הכהן, חייך שתצטרך לבא אצלו להביא לו את הסוטה (רש"י)
- איש איש ללמדך שמועלת בשנים, ב"איש מלחמה" (שמות טו:ג) שלמעלה, ואישה מלמטה (רש"י) - איש איש: אמר לה הקב"ה, באישך של מטה את משחקת, שמא בי את יכולה לשחק? (תנחומא ט')

* - כִּי תִשְׁטָה: אין אדם עובר עברה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (סוטה ג).

יד - וְקִנְאֵת אֶת־אִשְׁתּוֹ: רשות, דברי ר' ישמעאל, ור' עקיבא אמר חובה (שם)

* טו - קָמַח שְׁעוּרִים: היא עשתה מעשה בהמה וקרבה מאכל בהמה (רש"י)

- **לֹא־יִצַק עָלָיו שָׁמֶן:** שלא יהא קרבה מהדר, שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך (רש"י)
- **מִנְחַת זָפְרוֹן:** כל הזכרונות בתורה לטובה וזו לפרענות, דברי ר' טרפון, ר' עקיבא אמר עם זאת לטובה, שנאמר אם לא נטמאה וכו' (ספרי)

* יז - מִיָּם קִדְשִׁים: שקדשו בכיור, לפי שנעשה הכיור מנחשת מראות הצובאות, וזו פרשה מדרכיהן (רש"י)

* יח - וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה: סותר את קליעת שערה כדי לבזותה, מפאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן (רש"י)

* יט - וְהִשְׁבִּיעַ אֶתָּה: ומה היא השבועה, אם לא שכב הנקי, הא אם שכב, הנקי, שמכלל לאו אתה שומע הן!, אלא שמצנה לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות (רש"י)

* - יתן ה' אותך: אוי להם לרשעים שעושים מדת רחמים אכזריות, בכל מקום שנאמר ביו"ד ה"א מדת רחמים שנאמר ה' קל רחום, וכאן מדת אכזריות (מד"ר ט: יח)

* כב - לצבות בטן ולנפל ירך: בטנו וירכו של בועל (רש"י)

* כג - וכתב: ולמה מים ועפר וכתב? מים - ממקום שבאת, עפר - למקום שהיא הולכת, כתב - לפני מי שהיא עתידה לתן דין וחשבון, תמן תנינן (אבות פרק ג משנה א) עקביא בן מהללאל אומר, הסתפל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה. דע, מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון (ירושלמי סוטה פ"ב ה"ב)

* - ומחה אלמי המרים: גדול שלום שבין איש לאשתו שהרי אמרה תורה שמו של הקב"ה שנכתב בקדשה ימחה על המים (חולין קמא).

* לא - ונקה האיש מעון: בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו (יבמות נח).

פרק ו

* ב - כי יפלא לנזיר נדר: יפריש. למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה? לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה נזיר עצמו מן היין (סוטה ב.), שהוא מביא לידי ניאוף (רש"י)

* ג - מיין ושכר... וכל משרת ענבים לא ישתה... מכל אשר יעשה מגפן היין: עשתה תורה סגן לדבריה שלא יאכל ולא ישתה מכל דבר הנעשה מגפן היין כדי שלא יבא לשותות מתלא (משל) אמר, לך לך אמרין לנזירא סחור סחור (תלך סביב) לכרמא לא תקרב (מד"ר י: ח)

* - וכל משרת: ליתן טעם פעקור שאם שרה ענבים במים ויש בהן טעם יין חייב ומכאן אתה דן כל אסורין שבתורה... רבי עקיבא אמר נזיר ששרה פתו ביין ואכל כזית מפת ופיין חייב... וכל משרת להיתר מצטרף לאיסור (נזיר לו).

* ה - תער לא יעבר על ראשו: למה צנה הקב"ה לנזיר שלא יגלח ראשו? לפי שהגילוח מתארו ומניפהו כשם שאמרו ביוסף (בראשית מא) ויגלח ויחלף שמלותיו וגידיול שער הוא לשון צער ואבל לכך אמר הקב"ה אחר שזה הנזיר אסר עצמו מן היין כדי להרחיק עצמו מן הזימה יגדל שערו שיתנבל ויצטער כדי שלא יהא יצר הרע קופץ עליו (מד"ר י: ט)

*ו - על־נפשׁ מת לא יבא: בא וראה שְׁכַל מי שְׁמַקְדֵּשׁ אֶת עֲצָמוֹ מִלְמַטָּה מִקְדִּישׁן אוֹתוֹ מִלְמַעְלָה, זֶה לְפִי שְׁמִזִּיר אֶת עֲצָמוֹ מִן הַיּוֹן וְנוֹהֵג צֶעַר בְּעֲצָמוֹ שְׁלֵא יִגְלַח רֵאשׁוֹ כְּדֵי לְשָׁמֹר עֲצָמוֹ מִן הַעֲבִירָה אֲמַר הַקַּב"ה הֲרִי הוּא חָשׁוּב לְפָנַי כְּכֹהֵן גְּדוֹל מֵה כֹּהֵן אֲסוּר לְטַמֵּא לְכָל הַמֵּתִים אֶף נְזִיר אֲסוּר לְטַמֵּא לְכָל הַמֵּתִים (שם יא)

*יא - וְכֹפֵר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל-הַנֶּפֶשׁ: ר' אֶלְעָזָר הַקַּפָּר בְּרַבִּי אֲמַר מֵה תִלְמוּד לֹאמַר וְכֹפֵר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ וְכִי בְּאִיזָה נֶפֶשׁ חָטָא זֶה? אֵלֶּא שְׁצַעַר עֲצָמוֹ מִן הַיּוֹן. וְהֵלֵא דְבָרִים קַל וְחוֹמֵר וּמֵה זֶה שְׁלֵא צֶעַר עֲצָמוֹ אֵלֶּא מִן הַיּוֹן נִקְרָא חוֹטָא, הַמְצַעַר עֲצָמוֹ מִכָּל דְּבָר וְדָבָר עַל אַחַת כְּמֵה וְכְמֵה! ר' אֶלְעָזָר אֲמַר נִקְרָא קְדוּשׁ שְׁנַאֲמַר קְדוּשׁ יְהִיָּה גְּדֹל פְּרַע שְׁעַר רֵאשׁוֹ. וּמֵה זֶה שְׁלֵא צֶעַר עֲצָמוֹ אֵלֶּא מִדְּבָר אֶחָד נִקְרָא קְדוּשׁ הַמְצַעַר עֲצָמוֹ מִכָּל דְּבָר עַל אַחַת כְּמֵה וְכְמֵה! וְלְשִׁמוּאֵל הָא אִיקְרִי קְדוּשׁ, הֵהוּא אֲגִידוּל פְּרַע קֶאֱי, וְלר"א הָא נִקְרָא חוֹטָא, הֵהוּא דְסָאִיב (טַמֵּא) נִפְשִׁיָּה. (תענית יא.)

*כב - דְּבָר אֵל אֱהָרֹן: לְמָה נִסְמְכָה פְּרִשְׁת כֹּהֵן מִבְּרַךְ לְפָרְשֵׁת נְזִיר? לֹאמַר מֵה נְזִיר אֲסוּר בֵּינָן אֶף כֹּהֵן מִבְּרַךְ אֲסוּר בֵּינָן (שם כו):

כה - כֹּה תִבְרָכוּ: מֵהִיכֹן זְכוּ יִשְׂרָאֵל לְבִרְכַת כֹּהֲנִים? רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נַחֲמִיָּה וְרַבִּינָן, ר"י אֲמַר מֵאֲבָרְהָם (בראשית טו) כֹּה יְהִיָּה זְרַעְךָ, ר' נַחֲמִיָּה אֲמַר מִיִּצְחָק שְׁנַאֲמַר (שם כב) וְאֲנִי וְהַנְּעָר נִלְכָּה עַד כֹּה וְרַבִּינָן אֲמָרִי מֵיַעֲקֹב שְׁנַאֲמַר (שמות יט) כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וּכְנַגְדוֹ כֹּה תִבְרָכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (בראשית רבה מג:ח)

- אָמֹר לָהֶם: אָמֹר. מֵלֵא, לֹא תִבְרָכֶם בְּחַפְזוֹן וּבְהִלּוּת אֵלֶּא בְּכֹנֶנָה וּבְלֵב שְׁלֵם (רש"י)

כד - וַיִּשְׁמְרֶךָ:

- שְׁלֵא יָבֹאוּ עָלֶיךָ שׁוֹדָדִים לְטוֹל מִמוֹנְךָ (רש"י)

- מִיִּצְרַר הַרַע, שְׁלֵא יוֹצִיאֶךָ (על יְדֵי הַעֲשֶׂר) מִן הָעוֹלָם (רש"י)

כו - יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ:

- יַעֲבִיר כְּעֶסוֹ מִמֶּךָ וְאִין יִשָּׂא אֵלֶּא לְשׁוֹן הַסֵּרָה כְּמֵה דְתִימָא (בראשית מ) יִשָּׂא פְּרַעָה אֶת

רֵאשְׁךָ וְגוֹ פָּנָיו אֵלָיו פָּנִים שֶׁל זַעַם כְּמֵה דְתִימָא (ויקרא כ) וְנִתְתִּי אֶת פָּנַי בְּנִפְשׁ הַהִיא וְגוֹ

כְּלוּמַר אוֹתָם פָּנִים שֶׁל זַעַם שֶׁהִיוּ רֵאוּיוֹת לְבֵא אֵלֶיךָ יְסִירָם מִמֶּךָ (מד"ר יא:ז)

* - שְׂאֵלָה בְּלוּרְיָא הַגְּיוּרָת אֶת רַבָּן גְּמְלִיאֵל, כְּתִיב בְּתוֹרַתְכֶם אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָּנִים, וְכְתִיב יִשָּׂא

ה פָּנָיו אֵלֶיךָ... כָּאֵן בְּעִבְרוֹת שְׁבִין אָדָם לְמָקוֹם כָּאֵן בְּעִבְרוֹת שְׁבִין אָדָם לְחִבְרוֹ, עַד שְׂפָא ר' י

עֲקִיבָא וְלָמַד כָּאֵן קוֹדָם גְּזַר דִּין כָּאֵן לְאַחַר גְּזַר דִּין (ראש השנה יז:)

*כז - ואני אברכם: אף אל פי שאמרת לי לכהנים שיהו מברכין אתכם אני עומד עמכם ומברך אתכם, לכך הכהנים פורשים כפיהם לומר שהקדוש ברוך הוא עומד אחרינו (תנחומא ח)

פרק ז

*א - פלות משה להקים את המשכן: זה אחד משלשה דברים שנתן משה נפשו עליהם, וקראם הקדוש ברוך הוא לשמו של משה: הדינים והתורה והמשכן (פסיקתא רבתי פסקא ה: ב) - פלות: פלות כתיב (ולא פלות), יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחפה. (רש"י) *ב - הם נשיאי המטות: שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מכים עליהם. (רש"י) - נחשונו בראשית: מי שקדש את שמי בים הוא יקריב תחילה. (מד"ר יג: ז) יח - הקריב נתנאל בן צוער: הקריב את קרבנו. ומהו הקריב הקריב שני פעמים, שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים, אחת שהיו יודעים בתורה, שנאמר "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים" (דברי הימים א' יב: לג) ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו. (רש"י)

יט - קצרת פסוף: מננו אותיותיו בגימטריא תתק"ל, כנגד שנותיו של אדם הראשון.

- מזרק אחד פסוף: בגימטריא תק"כ, על שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק שנה.

- שבעים שקל: כנגד שבעים אמות שיצאו מבניו.

כ - כף אחת: כנגד התורה שנתנה מידו של הקדוש ברוך הוא:

- עשרה זהב: כנגד עשרת הדברות:

- מלאה קטרת: גימטריא של קטרת תרני"ג מצוות, ובלבד שתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש:

כא - פר אחד: כנגד אברהם שנאמר בו ויקח בן בקר (בראשית יח: ז):

- איל אחד: כנגד יצחק, ויקח את האיל וגומר (שם כב: יג):

- כבש אחד: כנגד יעקב, והכשבים הפריד יעקב (שם ל: מ):

כב - שעיר עזים: לכפר על מכירת יוסף, שנאמר בה וישחטו שעיר עזים (בראשית לו: לא):

כג - ולזבח השלמים בקר שנים: כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים.

- אילים עתדים כבשים: שלשה מינים, כנגד כהנים ולוים וישראלים, וכנגד תורה נביאים וכתובים. שלש חמשיות, כנגד חמשה חמשין, וחמשת הדברות הכתובין על לוח אחד,

וחמשה הכתובין על השני. עד כאן מיסודו של רבי משה הדרשן: (רש"י)

כד - ביום השלישי נשיא לבני זבולן: לפי שחבב את התורה והרחיב דוד לפזר ממונו ליששכר, כדי שלא יצטרך יששכר לפרנסה ולא יתבטל מלעסק בתורה. (מד"ר יג: טז)

ל - ביום הרביעי נשיא לבני ראובן: לפי שראובן נזדרז להציל אחיו מן המיתה ושמעון קנא על זנות אחותו בשכם להציל אחותו מיד הטמאים לכך זכה להקריב אחריו. (שם יט)

מב - ביום הששי נשיא לבני גד: בני גד עברו את הירדן לעזר לאחיהם לירש את הארץ... לכך זכה והקריב אחר שמעון. (שם כ)

מח - ביום השביעי נשיא לבני אפרים: וטבח טבח והכן (בראשית מג:טז) והרי אין דרך מלכות להכין מיום לחברו, אמר רבי יוחנן שבת היתה.. אמר לו הקדוש ברוך הוא (ליוסף) אתה

שמרת השבת עד שלא נתנה, חייך שאני עושה שכן בנך יהיה מקריב בשבת. (תנחומא נה)

פה - כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות: משנברא העולם ועד שהיה משה בן שלשים ושתים שנה שהתחיל להראות להם לישראל במצרים, אלפים וארבע מאות שנה. (מד"ר יד:יח)

פט - וישמע את הקול: יכול קול נמוך, תלמוד לומר את הקול, הוא הקול שנדר עמו בסיני, וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל. (רש"י)

* **ב - בהעלתך את הנרות:** למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים? לפי שכשראה אהרן חנכת הנשיאים חלשה אז דעתו, שלא היה עמהם בחנכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקדוש ברוך הוא, חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות (רש"י - תנחומא ה) - **בהעלתך:** כשאדם בונה בית, עושה לו חלונות צרות מבחוץ ורחבות מבפנים, כדי שיהא האור נכנס מבחוץ ומאיר מבפנים. ושלמה בנה בית המקדש ולא עשה כן, אלא עשה חלונות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ, כדי שיהא האור יוצא מבפנים מבית המקדש ומאיר לחוץ. שכן הוא אומר, ויעש לבית חלוני שקופים אטומים (מ"א ו ד). להודיעך, שכולו אור ואינו צריך לאורה. ולמה צוה אתכם? כדי להעלותכם לזכות אתכם. לכך נאמר, בהעלותך את הנרות. הוי, ה' חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר (שם סימן ב)

ג - **ויעש כן:** להודיע שבחו של אהרן שכשם שאמר לו משה כן עשה (רש"י - ספרי ה) * **ד - מקשה זהב:** מהו מקשה? שהרבה יגע משה עד שלא עשה המנורה... כיון שנתקשה, אמר הקדוש ברוך הוא למשה, טול ככר זהב והשליכהו לאש והוציאהו, והיא נעשית מעצמה, וכפתוריה ופרחיה גביעה וקניה ממנה. אתה היה מכה בפטיש, ומעצמה נעשית. לכך הוא אומר, (שמי' כה לא) מקשה תיעשה המנורה, יו"ד מלא, ולא כתיב תעשה, כלומר מעצמה תעשה. לכך כתיב, כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה. כן עשה משה אין אומר כאן, אלא כן עשה, סתם. מי עשה? הקדוש ברוך הוא. (תנחומא סימן ג)

ז - **והעבירו תער:** מצאתי בדברי רבי משה הדרשן, לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודה זרה, והיא קרויה זבחי מתים (תהלים קו: כח), והמצרע קרוי מת (להלן יב: יב), הזקיקם תגלחת כמצורעים: (רש"י)

* **ח - ופר שני בן בקר תקח לחטאת:** כל המקודש מחבירו קודם את חבירו... דתנו רבנן ופר שני בן בקר תקח לחטאת. אם בא ללמד שהן שנים, הרי כבר נאמר ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה, מה תלמוד לומר ופר שני בן בקר תקח לחטאת? שיכול שיהא חטאת קודמת לכל מעשה עולה? ת"ל ופר שני בן בקר תקח לחטאת אי פר שני, יכול תהא עולה קודמת לחטאת לכל מעשה? ת"ל: ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה, הא כיצד? דם חטאת קודמת לדם עולה, מפני שמרצה... אברי עולה קודמין לאימורי חטאת... מפני שהם כליל לאישים. (זבחים פט:)

ט - **וסמכו בני ישראל את ידיהם:** לפי שהלויים נתונים קרבן כפרה תחתיהם, יבואו ויעמדו על קרבנם ויסמכו את ידיהם עליהם (רש"י)

*יט - ואתנה את הלויים: כהנים ולויים וישראלים ושיר מעכבין את הקרבן. רבי תנחומא בשם רבי לעזר שמע לה מן הדא ואתנה את הלויים אלו הלויים, לעבוד את עבדת בני ישראל אלו הכהנים, ולכפר על בני ישראל זה השיר. ולא יהיה בבני ישראל נגף אלו ישראל (ירושלמי פסחים פ"ד ה"א)

- בני ישראל: חמש בני ישראל כתוב בפסוק, מלמד שהעבודה כנגד תורה שנתנה בחמשה חמשין (לקח טוב - עיין רש"י)

כד - זאת אשר ללויים: שנים פוסלין בהם, ואין המומין פוסלין בהם (רש"י - חולין כד ע"א):

* - מבן חמש ועשרים: ובמקום אחר אומר "מבן שלשים שנה" (לעיל ד: ג), הא כיצד? מבן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים, ובן שלשים עובד, מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו בחמש שנים ששוב אינו רואה (שם):

פרק ט

א - בחדש הראשון: פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר, למדת שאין סדר מקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו? מפני שהוא גנותן של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד. (ספרי סז)

ב - במועדו: אף בשבת, במועדו אף בטמאה. (שם סה; פסחים עז).

ו - את הפסח: שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום... שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני, שנאמר ויעשו בני ישראל את הפסח, וכתוב ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם (פסחים ו:)

ז - למה נגרע: ראויה היתה פרשה זו להאמר על ידי משה כשאר כל התורה כלה, אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן, שמגלגלין זכות על ידי זכאי. (רש"י - ספרי ט כב)

י - איש איש כי יהיה טמא: איש נדחה לפסח שני, ואין ציבור נידחין לפסח שני, אלא עבדי בטומאה (פסחים סו:)

- או בדרך רחקה: נקוד עליו, לומר לא שרחוקה ודאי, אלא שהיה חוץ לאסקפת העזרה כל זמן שחיטה (ספרי סט; פסחים צג:). פסח שני מצה וחמץ עמו בבית, ואין שם יום טוב, ואין אסור חמץ אלא עמו באכילתו (רש"י - שם צה).

יא - על מצות ומררים יאכלהו: אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן, שנאמר על מצות ומררים יאכלהו. אמר רבי יוחנן: חולקין עליו חביריו על הלל. דתניא יכול לא יצא בהו ידי חובתו אלא אם כן כורכן בבת אחת ואוכלן, כדרך שהלל אוכלן, תלמוד לומר על מצות ומררים יאכלהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו. השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל (שם קטו).

- על מצות ומררים יאכלהו: מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, ומאי שנא מרור דכתיב על מצות ומררים בזמן דאיכא פסח יש מרור, ובזמן דליכא פסח ליכא מרור. מצה נמי הא כתיב על מצות ומררים, מצה מיהדר הדר ביה קרא (שמות יב) בערב תאכלו מצת. (שם קכא.)

טו - וביום הקים: אין בנין בית המקדש בלילה, שנאמר וביום הקים, ביום מקימו בלילה אין מקימו (שבועות טו):

- המשכן לאהל העדת: המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות (רש"י)

יח - על פי ה' יסעו: כתוב א' אומר על פי ה' יסעו ועל פי ה' יחנו וכאן אתה אומר קומה ה' שובה ה' (להלן י: לה, לו) כיצד יתקיימו שני כתובים הללו? מגיד הכתוב כשהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מקופל ועומד ולא היה מהלך עד שאמר משה קומה ה', וכשהיו חונין היה עמוד הענן מקופל ועומד ולא היה פורש עד שאמר משה שובה ה' (ספרי י לה - עיין רש"י)

- על פי ה' יחנו: סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר, על מנת לבנות שלא במקומו לא הוי סותר. אמר ליה רבה: מכדי, כל מלאכות ילפינן להו ממשכן והתם סותר על מנת לבנות שלא במקומו הוא אמר ליה שאני התם כיון דכתיב על פי ה' יחנו כסותר על מנת לבנות במקומו דמי (שבת לא):

יט - ושמרו בני ישראל: נאמר כאן שמירה ונאמר בשבת שמירה, מה להלן חייב מיתה אך כאן חייב מיתה, וכן הוא אומר (להלן יד: מד) ויעפלו לעלות אל ראש ההר, וכתיב וירד העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויכתום (לקח טוב)

פרק י

* ה - ותקעתם תרועה: מנין שתוקעין תקיעה פשוטה לפני תרועה? ת"ל ותקעתם תרועה, ומנין שתקיעה פשוטה לאחריה? ת"ל תרועה יתקעו. (ר"ה לד.)

ז - ובהקהיל את הקהל: מקרא העדה בשתים, ושל נשיאים באחת, וזו וזו אין בהם תרועה, ומסע המחנות בשתים על ידי תרועה ותקיעה. (רש"י)

* י - והיו לכם לזכרון... אני ה' א-להיכם: מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות, שנאמר "ותקעתם", הרי שופרות, "לזכרון", הרי זכרונות, "אני ה' א-להיכם", זו מלכיות. אם כן מה ראו חכמים לומר מלכות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות? אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים. (ספרי - עיין רש"י)

כב - לחבב בן רעואל: שבעה שמות נקראו לו, יתר, יתרו, חובב, רעואל, חבר, פוטיאל, קיני. יתר, שיִתָּר פרשה אחת בתורה, יתרו, שהותיר (והרבה) במעשים טובים, חובב, שהיה חביב למקום, רעואל, שהיה כרַע למקום, חבר, שנעשה כחבר למקום, פוטיאל, שנפטר מעבודה זרה, קיני, שקינא לשמים וקנה תו תורה. (מכילתא - עיין רש"י)

*לא - כי אם אל ארצי: אמר לו יתרו למשה כלום הנר מהנה אלא במקום חושך, וכי מהנר מהנין חמה ולבנה? אתה חמה ואהרן אחיך לבנה, מה יעשה הנר ביניכם? אלא הריני הולך לארצי ואגיר לכל בני מדינתי ואביאם לתלמוד תורה ואקרבם תחת כנפי השכינה. (מכילתא יתרו ב - וכן עיין ברש"י שמות יח: כז)

לב - והיית לנו לעינים: שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנאמר ואהבתם את הגר (דברים י: יט). (ספרי - ועיין ברש"י)

- לעינים: שתהא יושב עמנו בסנהדרין ותהא מורה בדברי תורה. (שם - ע"ש שהדינים נקראו עיני העדה)

* לג - ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים: לא אמר להם לישראל אלא מהלך יום אחד ונסעו על פי עצמן מהלך שלשה ימים בורחין מהר סיני, מפני שעשו שם שנה פחות אחד עשר יום, והיה נותן להם מצות בכל יום, כשאמר משה ליסע משם מסע יום אחד הלכו מהלך שלשה ימים ולילה אחד, כתינוק שיוצא מבית הספר ורץ, אעפ"כ לא עזבן הקב"ה שעשו כך. (ילקוט שמעוני)

* לד - וענן ה' עליהם יומם: שבעה עננים כתובים במסעיהם, ארבע מארבע רוחות, ואחד למעלה ואחד למטה, ואחד לפניהם, ומנמיך את הגבה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים. (רש"י ספרי)

לה - ויהי בנסע הארץ: עתידה פרשה זו שתיעקר מכאן ותכתב במקומה. ולמה כתבה כאן - כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה. פורענות שנייה מאי היא? ויהי העם כמתאננים (פרק יא), פורענות ראשונה? ויסעו מהר ה' ואמר רבי חמא ברבי חנינא שסרו מאחרי ה'. (שבת קטז. - עיין לעיל פסוק לג)

לו - שובה ה' רבבות אלפי ישראל: ר"י אומר, אמר משה (לפני הקב"ה) איני מניח שכינה שתדך בארץ עד שתברך את עמך ישראל, ובמה אני רוצה שתברכם? שיעשו אלפים ורבבות. ר"ש אומר תרד שכינה לארץ ויהי שם אלפים ורבבות, שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושתי רבבות (ספרי זוטא - עיין רש"י)

פרק יא

* א - ויהי העם כמתאננים: אין העם אלא רשעים, וכן הוא אומר מה אעשה לעם הזה (שמות יז: ד) ואומר העם הזה הרע (ירמיה יג: ז), וכשהם כשרים קרואים עמי, שנאמר שלח עמי (שמות ח: טז), עמי מה עשיתי לך (מיכה ו: ג). (רש"י - ספרי)

ב - ותשקע האש: אותה האש שירדה מן השמים שקעה בארץ ולא חזרה למקומה לשמים, אלא נכנסה לאהל מועד, וכל הקרבנות שהיו ישראל מקריבין במדבר היתה האש יוצאה ואוכלת אותן, שנא' ותצא אש מן השמים ותאכל (ויקרא ט: כד), ותרד אש אין כתיב כאן אלא ותצא. ואותה האש היא שאכלה נדב ואביהוא שנא' ותצא אש מלפני ה' ותאכל אתם

- (שם י: ב), והיא שאכלה עדת קרח שנאי ואש יצאה מאת ה' (במדבר טו: לה) ואין אדם נפטר מן העולם אלא עד שיעבר עליו מאותה האש ששקעה בארץ. (ספרי זוטא)
- * **ד - והאספסוף:** זה אחד מעשרה נסיונות שניסו אבותינו במדבר להקב"ה (ערכין טו:)
- **והאספסוף:** אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצרים. (רש"י - ספרי)
- * - **מי יאכלנו בשר:** וכי לא היה להם בשר? והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגוי (שמות יב: לח), ואם תאמר אכלום, והלא בכניסתם לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן (להלן לב: א), אלא שמבקשים עלילה. (שם)
- * **ה - אשר נאכל במצרים חנם.** והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן לכם (שמות ה: יח), אם תבן לא היו נותנים להם חנם דגים היו נותנין להם חנם? ומהו אומר חנם, חנם מן המצוות. (שם)
- **ו - אין כל:** אמרו עתיד המן לתפח בתוך כרסנו להרגנו, יש לך ילוד אשה שאין מוציא מה שאוכל? (שם)
- **בלתי אל המן עינינו:** עף על פי שהיו טומין במן כל מיני מאכל וכל מיני משקה, לפי שלא היו רואין היה בעיניהם כאין (לקח טוב)
- **י - למשפחתיו:** כדי להתיר עצמם מן העריות הנאסרות להם, כגון דודתו ואחותו מאביו, כגון עמרם שהיה נושא דודתו, ובעת שנצטוו על העריות פרשו מנשותיהם... ולכך נאמר למשפחתיו, על עסקי משפחותיו (מדר"א ועיין רש"י)
- * **יב - כאשר ישא האומן:** אזהרה לדיין שיסבול את הציבור, ועד כמה? כאשר ישא האומן את היונק. (סנהדרין ח.)
- * **טז - אספה לי שבעים איש:** סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד איש, דכתיב אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהן דאמר קרא והתיצבו שם עמך (שם)
- **ושטריו:** אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך, והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם, שנאמר ויכו שטרי בני ישראל (שמות ה: יד), עתה יתמנו בגדלתן, כדרך שנצטערו בצרתן. (רש"י - מדרש תנחומא יג)
- יח - התקדשו:** הזמינו עצמכם לפרענות (רש"י)
- * **כ - עד חדש ימים:** מכאן שאין נידוי פחות משלשים יום. (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"א)
- **אשר בקרבכם:** אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם, לא גבה לבבכם לכנס לכל הדברים הללו. (רש"י - ספרי זוטא)
- * **כב - צאן ובקר ישחט...דגי הים יאסף:** מכאן דדגים לאו בני שחיטה הם, אלא באסיפה בעלמא סגי (חולין כז:)
- כז - מתנבאים:** בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה, אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמכם הריני מוסיף

גדולה על גדולתכם. ומה גדולה הוסיף להם? שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והם נתנבאו ולא פסקו. ומה נבואה נתנבאו? אמרו משה מת יהושע מכניס את ישראל לארץ (סנהדרין יז).
* **כח - משורת משה**: שמוש תורה יתר מלמודה, תלמידו של משה אין כתיב כאן אלא משרת משה (פרק צדקות)
- **כלאם**: הטל עליהם צורכי צבור והם כלים מאליהם (שם - רש"י)

פרק יב

- * **א - ותדבר**: אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה, וכן הוא אומר דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות (בראשית מב:ל). ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים, וכן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו. (בראשית יט:ז)
- **ותדבר מרים**: והלא הדברים קל וחומר ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח... ובניה לבין עצמה כך נענשה, המתכוין לדבר בחבירו לגנאי ולא לשבח... ובינו לבין אחרים... על אחת כמה וכמה. (ספרי - עיי' רש"י)
- **כי אשה כשית לקח**: מה תלמוד לומר? אלא יש לך אשה נאה ביפיה ואינה נאה במעשיה, במעשיה ולא ביפיה, אבל זאת נאה בכל. (שם)
- * **ג - והאיש משה ענו**: אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו, וכולן ממש... עניו, דכתיב והאיש משה עניו מאד. (נדרים לח.)
- ד - צאו שלשתכם**: לא היה צריך משה לצאת... אלא כדי שיהא מזמן להתפלל על מרים לרפא אותה (מדרש תנחומא)
- * **ה - ויצאו שניהם**: ומפני מה משכן והפרידן ממשה? לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכלו שלא בפניו. (רש"י)
- ח - ומראה ולא בחידות**: מראה, זה מראה דיבור, שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו, ואיני סותמו לו בחידות. (שם)
- * **ותמנת ה' יביט**: בשכר כי ירא מהביט אל האלקים (שמות ג:ו) זכה לתמונת ה' יביט. (ברכות ד.)
- יב - כמת**: שהמצרע חשוב כמת, מה מת מטמא בביאה אף מצרע מטמא בביאה. (רש"י - ספרי קה)
- * **יג - קל נא רפא נא**: בא הכתוב ללמדך דרך ארץ, שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים, ואחר כך יבקש שאלותיו (שם שם)
- יד - הלא תכלם שבעת ימים**: קל וחומר לשכינה י"ד יום, אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון, לפיכך אף בנזיפתי תסגר שבעת ימים (רש"י - ב"ק כה.)

*טו - והעם לא נסע: במדה שאדם מודד בה מודדין לו... מרים המתינה למשה שעה אחת,
שנאמר ותתצב אחותו מרחוק (שמות ב: ד), לפיכך נתעכבו לה ישראל ז' ימים במדבר (סוטה
ח: ט).

- ב - ותסגר מרים... שלח לך:** למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים? לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחי' ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר (רש"י)
- ויתרו:** במחשבה, כתיב הכא ויתרו וכתוב התם ולא תתרו, מה להלן מחשבה אף כאן מחשבה, שהיתה מחשבתם מבתחילה להוציא גנאי על הארץ (מדרש החפץ כת"י)
- * ג - על פי ה':** ואם תאמר למה לא מנעם הקב"ה מלשלח? כדי להוציא תאותם ולשלם להם גמולם וכדי לשלם שכר ליהושע ולכלב... בא ליטמא מסייעין אותו בא ליטמא פותחין לו... ללמדך שאין מוליכין את האדם אלא בדרך שהוא רוצה (לקח טוב)
- טז - יהושע:** כל העולה לגדולה מוסיפין על שמו (משנת ר"א פט"ז)
- * יז - עלו זה בנגב:** ירכיבהו על במתי ארץ (דברים לב: יג) זו א"י שהיא גבוהה מכל הארצות שנא' עלו זה בנגב (ספרי האינינו פשט"ז)
- * יח - וראיתם את הארץ מה היא:** אם זבת חלב ודבש היא כדרך שהבטיח אתכם הקב"ה, לפי שאינו דומה שמיעה לראי' (לקח טוב)
- הרפה:** אם מחזיקים במצות שבע אי אתם יכולים להם, ואם רפו ידיהם משבע מצות אתם יכולים להם (ילקוט פתרון תורה)
- כא - מדבר צין:** הוא צין הוא סין הוא פארן הוא קדמות, צין שנצטוו שם ישראל על המצות, סין שבו באת שנאה לאומות העולם, פארן שבו פרו ישראל, קדמות שבו קבלו את התורה שהיא קדומה לעולם (לקח טוב)
- כב - שבע שנים:** שהיתה מבונה (בפירות) בכל טוב על א' משבעה בצוען, ובא להודיעך שבחה של א"י (רש"י)
- כד - על אודות האשכול:** זה שאמר מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשו (ישעיהו מו: י) שהכל צפוי לפני הקב"ה, אשכול אוהבו של אברהם היה ונקרא אשכול על אודות האשכול שעתידים ישראל לכרות (תנחומא שלח ט)
- כה - וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום:** שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה, קצר לפניהם את הדרך (רש"י)
- כז - זבת חלב ודבש:** כך דרכם של מספרי לשון הרע, פותחין בטובה ומשלימין ברעה (תנח" ששלח

לא - והאנשים... אמרו לא נוכל לעלות: אבל הנשים לא היו עמהם בעצה... אבל הנשים קרבו

עצמן לבקש נחלה, ותקרבנה בנות צלפחד (תנחומא פנחס ז)

לב - אוכלת יושביה: כיצד היו נכנסים לעיר (בלי שירגישו בהם)? הַדְּבָר נוגף את הגדולים

ומתעסקים בני העיר בקבורתן ובריה לא היה רואה אותם, לכן אמרו ארץ אוכלת

יושביה, בנסים שהיה עושה להם הקב"ה בו הוציאו דבה (במדב"ר פט"ז-יג)

לג - וכן היינו בעיניהם: וכי מנין הן יודעין מה היה בלבם של אחרים? ולפיכך את מוצא

כשקונן ירמיה על ישראל איכה והוכיחן על מעשיהם הרעים הקדים פה לעין (ברוב

אלפא ביתא שבאיכה-רש"י סנהדרין קד:) מפני המרגלים שאמרו בפייהם מה שלא ראו

בעיניהם (מדרש הגדול)

פרק יד

*א - ויבכו: אותו לילה ליל ט' באב היה, אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חינום ואני

אקבע לכם בכיה לדורות (תענית כט).

*העם: כל מקום שנאמר לעם לשון גנאי הוא וכל מקום שנאמר ישראל לשון שבח הוא (במד"ר

פ"כ-כג)

ד - נתנה ראש: אין ראש אלא ע"ז... שבקשו לעבוד ע"ז (מדרש הגדול)

ז - מאד מאד: בשני עולמות (ילקוט שו"ת תימני)

ט - צלם: שאין להם לא זכות ולא מעשים טובים שמגינין עליהם כצל זה שמגיין על יושבי

(מדרש הגדול)

י - לרגום אותם באבנים וכבוד ה': מלמד שנטלו אבנים וזרקום כלפי מעלה (סוטה לה).

יא - עד אנה: מדה כנגד מדה, אמר הקב"ה לפי שאמרתי ארבעה פעמים עד אנה כדכתיב עד

אנה ינאצוני, ועד אנה לא יאמינו בי, עד אנה מאנתם (שמות טז: כח), עד מתי לעדה

הרעה...ועתיד אני למסור אתכם ביד ארבעה מלכיות ואתם אומרים בעת צרתכם

ארבעה פעמים עד אנה, עד אנה ה' תשכחני נצח (תהלים יג: ב) במלכות בבל, עד אנה

תסתיר את פניך (שם) במדי ופרס, עד אנה אשית עצות (שם: ג) ביון, עד אנה ירום אויבי

עלי (שם) באדום הרשעה (מדרש תהלים פי"ג א')

יב - אכנו בדבר: כשם שבראתי עולמי בדבר, שנא' (תהלים לג: ו) בדבר ה' שמים נעשו, כך אני

עושה להן, מוציא אני דבר מפי והורגן (דברים רבה פ"ה יג)

יד - ועננך עומד: בשכר והוא עומד עליהם (בראשית יח: ח) זכו לעמוד הענן (ב"מ פו: - וכן מן ובאר

מרים משם)

יז - יגדל נא כח ה': כך א"ל משה להקב"ה...מתי כוחך גדול בעולמך? בשעה שאתה מאריך

רוחך (ילמדנ)

יח - ארך אפים: ארך אף אין כתיב כאן אלא ארך אפים, מאריך רוחו עם הצדיקים (לשלם שכר) ומאריך רוחו עם הרשעים (להענישם), מאריך רוחו עם הצדיקים וגובה מהם מיעוט מעשים רעים שעשו בעוה"ז בשביל ליתן שכרן משלם לעתיד לבא, ומשפיע שלוח לרשעים בעוה"ז ומשלם להם מיעוט מעשים טובים שעשו בעוה"ז בשביל ליפרע מהן חוב משלם לעתיד לבא (פסיקתא דר"כ פ"כה)

- ורב חסד: אמת אמאי סליק מכאן...אמר ר' חייא אינון (המרגלים) גרמו ליה דאסתליק

מכאן, דהא בשקרא דברו, בההוא מדה דבר נש מודד מודדים ליה (זהר ח"ג קסא):

- נשא עון: גול אל ה' יפלטוהו (תהלים כב:ט)...גלו עונותיכם להקב"ה כביכול, והוא טוען, וכן

הוא אומר נושא עון (מדרש הגדול)

*- ונקמה לא ינקה: ונקמה לשבים, לא ינקה לשאינם שבים (רש"י) מנקה הוא בעוה"ז ואינו מנקה

לעוה"ב (פסיקתא דר"כ פ"כו) ונקמה בדברים שבינך לבינו, לא ינקה בדברים שבינך לבין

חבירך (ספרי זוטא נשא ו, כו)

*- פקד עון אבות על בנים: וכתוב (דברים כד:טז) ובנים לא יומתו על אבות...לא קשיא כאן

כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כאן כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם (ברכות

ז.)

- על שלישים ועל רבעים: תולה לאב עד ד' דורות, אם נמצא א' מהם צדיק הרי האב

ניצול...שאל תאמר פוקד עון אבות על בנים לשון קצף הוא (מדרש השכם)

*כ - סלחתי כדבריך: גדולה תפילה יותר ממעשים טובים, שאין לך שהיה בו מעשים טובים

יותר ממשה רבינו ואף על פי כן לא נענה אלא בתפילה שנא' סלחתי כדבריך (שאלתות

האזינו קסג)

*כב - זה עשר פעמים: לא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על לשון הרע...אמר קרא

וינסו אותי זה עשר פעמים על זה נחתם גזר דין (ערכין טו.)

- עשר פעמים: א' על הים, וא' בתחלת המן (אל תותירו ויותירו- שמות טז:ב), וא' בסוף

המן (אל יצאו ויצאו- שם:כז), וא' בשליו הרא' (בשבתינו על סיר הבשר- שם:ג), וא'

בשליו האחרון (התאוו תאוה-במדבר יא:ד) וא' במרה (וילנו על משה- שמות טו:כד),

וא' ברפידים (וירב העם עם משה- שם:יז), וא' בחורב, וא' בעגל, וא' במרגלים (אבות דר"נ

פ"ט - ב)

*כד - עקב היתה רוח אחרת עמו: בשעה אחת אדם מאבד עולמו ובשעה אחת אדם קונה את

עולמו... וכלב קנה עולמו בשעה אחת. שנא' עקב היתה וכו' (מדרש חדש)

כט - מבן עשרים: להוציא שבטו של לוי, שאין פקודיהם מבן עשרים (אלא מבן שלשים) (רש"י)

לד - אשר תרתם: והרי שנים עשר בלבד תרו אותה! אלא לפי שהיו שלוחיהם, ששלוחו של

אדם כמותו בכל מקום (ספרי)

- ארבעים שנה: שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא

סאתם... כאן נאמר תשאו את עונותיכם, שתי עונות (רש"י)

לה - יתמו: דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא שנא'... יתמו - בעוה"ז, ושם ימותו לעוה"ב,

דברי ר"ע, ר"א אומר באין לעוה"ב (סנהדרין קח. קי.:

לט - וימתו האנשים: מרגלים הם התחילו בעבירה תחלה... הן לקו תחלה (תוספתא סוטה פ"ד ה"ד)

- מוצאי דבת הארץ: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן ממרגלים, ומה המוציא שם

רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבריו על אחת כמה וכמה (ערכין טו.).

לח - חיו מן האנשים: מרגלים יהושע וכלב נטלו חלקם... מאי חיו? שחיו בחלקם (ב"ק קיח.:

מה - וירד העמלקי: לפי שמעולם רצועה מרדות היה עמלק לישראל (תנחומא חוקת יח)

פרק טו

ג - או זבח: זבח פרט לעופות או זבח פרט למנחות (ספרי זוטא)

- לפלא נדר או נדבה: מלמד שכל הבא בנדר ונדבה טעון נסכים, וכל שאינו בא בנדר או בנדבה

אינו טעון נסכים, להוציא בכור ומעשר ופסח וחטאת ואשם (מנחות ז.:

י - ויין תקריב לנסך: על גבי ספלים, או אינו אלא על גבי האישים, אם אמרת כן נמצאת מכבה

והתורה אמרה (ויקרא ו:ו) אש תמיד תוקד! הא מה ת"ל אשה ריח ניחוח? נחת רוח לפני

שאמרתני ונעשה רצוני (ספרי - וע"עיי' זבחים צא. - ועיי' רש"י)

טו - ככם כגור: ככם כאבותיכם, מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת

דמים, אף הם לא יכנסו לברית אלא באלה, אלא מעתה האידנא דליכא קרבן לא נקבל

גרים? א"ר אחא בר יעקב... לדורותיכם (כריתות ט.).

*טז - תורה אחת... לכם ולגור: למה נתנה התורה במדבר? לומר מה המדבר מופקר לכל בני

אדם אף תורה מופקרין לכל מי שירצה ללמוד... אפילו גרים שעוסקים בתורה שקולים

ככהן גדול שנא' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהן לוי וישראל לא נאמר אלא אדם

לפיכך תורה א' (תנחומא ויקהל ח)

יח - בבאכס: משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה, שבכולן נא' בהן כי תבא, כי תבאו...לאחר ירושה וישיבה...אבל זו נא' בה בבאכס, משנכנסו בה (רש"י)

יט - ראשית עריסותיכם: על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר...ראשית קראתי אתכם (ירמיה ב: ג) על עסקי ראשית (ראשית עריסותיכם) הזהרתי אתכם (שבת לא :-לב).

* - עריסותיכם: זה שאמר הכתוב אור זרוע לצדיק (תהלים צז: יא) זרע להם הקב"ה את התורה ואת המצות לישראל כדי להנחילם חיי העוה"ב ולא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה לישראל... בעיסה ראשית עריסותיכם (תנחומא שלח טו)

כ - תרימו תרומה: לעולם יהא אדם זהיר במצות חלה, שאין רעב בא לעולם אלא בעון ביטול חלה...לפיכך הכתוב מזהיר עליו כמה פעמים, תרימו תרומה, חלה תרימו תרומה, כן תרימו אותה, תתנו לה' תרומה (מדרש הגדול פסוק כא)

*כא - תתנו לה': אם נותן אתה חלה לכהן מעלה אני עליך כאילו נתתה לי... ולא עוד אלא שבשכר חלה אני שולח לך ברכה במכונס ותוספת בשעורים שנא' (יחזקאל מד: ל) וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך (מדרש הגדול)

כא - תתנו לה'...וכי תשגו: למה נסמכה פרשת חלה לפרשת ע"ז? לומר לך שכל המקיים מצות חלה כאילו בטל ע"ז, וכל המבטל מצות חלה כאילו קיים ע"ז (ויק"ר פט"ו-ו)

כג - את כל אשר צוה ה': מגיד שכל המודה בעבודת כוכבים ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאים שנא' למן היום אשר צוה ה' והלאה (רש"י)

*כד - מעיני העדה: עיניך יונים (שה"ש א: טו) עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה...רמ"ח אברים יש באדם וכולם אינן הולכים וחוזרים אלא אחר העינים, כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם (שהש"ר א: טו)... משל לכלה שהיא בבית אביה, כלזמן שעיניה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה, עיניה טרוטות (שאינן עיניה יפות) כל גופה צריכה בדיקה (תענית כד).

- לחטת: חסר אל"ף, מה אל"ף ראשון לכל האותיות כך זה כפר ביחידו של עולם (ספרי זותא)

*כט - תורה אחת: הוקשה כל התורה כולה לע"ז, מה ע"ז שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, אף כאן (כל) שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת (הוריות ח).

*לא - דבר ה' בזה: זה האומר אין תורה מן השמים, ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו...ואפילו אמר...חוץ מדקדוק זה (חסירות ויתרות) מקל וחומר זה מגזרה שוה זו, זהו כי דבר בזה ... רבי אומר הלומד תורה

ואינה מלמדה זה הוא דבר ה' בזה...ר' נהוראי אומר כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק (סנהדרין צט).

- הכרת תכרת...עונה בה: ארבעה דברים שהן נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן, ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולן...מה ת"ל עונה בה? מלמד שהנפש נכרתת ועונה בה (ירושלמי פאה פ"א ה"א)

*- עונה בה: חכמים אומרים עונות אלו הזדונות וכן הוא אומר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה, פשעים אלו המרדים (העושה להכעיס) חטאתם אלו השגגות (יומא לו):

*לב - איש מקושש: ראויה היתה פרשת מקושש שתכתב ע"י משה, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו, ללמדך שמגלגלין זכות ע"י זכאי (עיי' בבנות צלפחד) וחובה ע"י חייב (ב"ב קיט):

*לבג - המוצאים אותו מקושש: מניין להתראה מן התורה? תנא דבי ר' ישמעאל, המוצאים אותו מקושש, שהתרו בו ועדיין הוא מקושש (סנהדרין מא).

לה - מחוץ למחנה: מפני שני דברים היה רחוק בית הסקילה ממקום מבית דין, א' שלא יאמרו בית דין רצחנים הם, ושלא ימיתוהו מיד שאם יבא אחד ויאמר יש לי זכות ללמד עליו, מיד שומעין לו ומחזירין אותו (מדרש אגדה)

לח - על כנפי בגדיהם: שיזכרו הטובה שעשה להם הקב"ה בזמן שהוציאם ממצרים, שנא' (שמות יט ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים. ולמה טלית של ארבעה כנפות חייבת בציצית ולא בעלת חמש ולא בעלת שלש? אלא כנגד ד' גאולות שנאמרו במצרים (מדרש אגדה - וכ"ה ברש"י סוף מא)

- פתיל תכלת: א"ל הקב"ה (לאברהם) את אמרת "אם מחוט" (בראשית יד: כג) חייך שאני נותן לבניך מצות ציצית ... פתיל תכלת מתרגמינן חוטא דתכלתא (בראשית רבה פמ"ג ט)

*לט - וראיתם: הכל חייבים בציצית...ר"ש פוטר בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות...מאי טעמא דר"ש? דתניא וראיתם פרט לכסות לילה (ופטור בלילה) (מנחות מג).

* - וראיתם אותו: שכל המקיים מצות ציצית מעלים עליו כאילו הקביל פני שכינה, שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, והרקיע דומה לכסא הכבוד (ספרי)

- וראיתם אותו וזכרתם: ראה מצוה זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה, ואיזו זו? זו מצות קריאת שמע, דתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן (מנחות מג):

- **את כל מצות:** שקולה מצות ציצית כנגד כל המצות, כיצד? ציצית בגימטריה עולה שש מאות,

ושמונה חוטים וחמשה קשרים...הרי תרי"ג (תנחומא)

- **אחרי לבבכם ואחרי עיניכם:**

- העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירה (רש"י)

- העינים הולכים אחרי הלב (מדרש תהילים, מזמור יד-א)

- **אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים:** אחרי לבבכם זו מינות...ואחרי עיניכם זה

הרהור עבירה...אתם זונים זה הרהור ע"ז (ברכות יב:)

מא - אני ה' א-להיכם:

- כדי שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא עושים ולא

נוטלים שכר על כרחכם אני מלככם (רש"י)

- אני ה', נאמן שלשם שכר. א-להיכם, נאמן ליפרע (רש"י)

* - **אשר הוצאתי אתכם:** על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי (רש"י)

- א - ועשו להם ציצית...ויקח קרח:** באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה אמר להם חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטר זה שכולה תכלת לא תפטור את עצמה (רש"י)
- * - קרח:** ומה ראה קרח לחלוק עם משה, נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל (רש"י, ועיי' רש"י לקמן (פסוק ז - ד"ה רב לכם) וז"ל וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה? עינו הטעתו, ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו וכו' וכן עיי' באבות (פרק ד משנה כא) רבי אליעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם)
- * - ויקח קרח...ואון בן פלת:** חכמות נשים בנתה ביתה (משלי י"ד) זו אשתו של און בן פלת (אמר רב: און בן פלת אשתו הצילתו, אמרה ליה: מאי נפקא לך מינה? אי מר רבה אנת תלמידא, ואי מר רבה אנת תלמידא - סנהדרין קט): ואולת בידה תהרסנה, זו אשתו של קרח (סנהדרין קי).
- בן לוי:** לא כתיב בן יעקב, בן ישראל, זה שאמר הכתוב (בראשית מט:ו) בסודם אל תבא נפשי, אלו המרגלים, ובקהלם אל תחד כבודי, זה קרח, אמר יעקב לפני הקב"ה לא במרגלים ולא במחלוקתו של קרח יזכר שמי...ואימתי יתייחד שמי? כשהן מתייחדין לעמוד על הדוכן (דה"א ו:כב-כג) בן אסיר בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל (תנחומא ישן ז - ורש"י כאן)
- * - בני ראובן:** אוי לרשע אוי לשכנו, טוב לצדיק טוב לשכנו, דתן ואבירם שהיו שכנים לקרח, שהיה שרוי בדרום, דגלו של ראובן סמוך להם, אבל דגל של יהודה היה במזרח ויששכר וזבולון עמו, וסמוכין להם משה ואהרן...לכך זכו להיות בני תורה (תנחומא ישן ח)
- ה - בקר וידע:** אמר לו משה, גבולות חלק הקב"ה בעולמו, יכולים אתם להפוך בקר לערב, כן תוכלו לבטל את זה, שנאמר (בראשית א, ה - ז) ויהי ערב ויהי בוקר ויבדל, כך (דה"א כג יג) ויבדל אהרן להקדישו וגו': (רש"י)
- * ז - הוא הקדש:** מי שיבחר בו יצא חי וכלכם אובדין...ולא טפשין היו שכך התרה בהם וקבלו עליהם לקרב? אלא כיון שהחזיקו במחלוקת הפקירו עצמם למיתה, לכך נקראו חטאים, הם חטאו על נפשותם, שנא' (להלן יז:ג) החטאים האלה בנפשותם (רש"י)
- * - רב לכם:** ברב בישר, רב לכם, ברב בשרוהו, רב לך (דברים ג:כו) - הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ונענש באותה מדה (סוטה יג: ורש"י שם)

- *יא - הנועדים על ה':** כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר השכינה (לקח טוב - וכן במדבר כא:ה)
- יב - וישלח משה:** מכאן שאין מחזיקין במחלוקת (רש"י)
- לא נעלה:** פיהם הכשילים (ברית כרותה לשפתים), שאין להם עלייה אלא ירידה (רש"י)
- יד - אף לא:** אמר רבי חנינא בן סנסן ארבעה הן שפתחו באף ונאבדו באף, ואלו הן נחש ושר האופים ועדת קורח והמן, נחש (בראשית ג) ויאמר אל האשה אף, שר האופים (שם מ) אף אני בחלומי, עדת קרח אף לא אל ארץ, המן (אסתר ה) אף לא הביאה אסתר (בראשית רבה)
- *טו - לא חמור אחד מהם נשאתי:** א"ר אבא בר כהנא קשה הוא הגזל ששני גדולי עולם נצרכו להתוכח עליו, משה ושמואל (עיי' ש"א יב:ג)...אמר משה בשעה שישראל מתנוודין ממסע למסע לא אמרתי לאחד מהם...טול כלי זה על חמורך אלא נשאתי אני בעצמי ונטלתי וטענתי (ילקוט שמעוני שמואל)
- כא - ואכלה אותם:** לפי שהלעיג ועשה כל אותן המעשים וכל העדה שומעין ושותקין ולא מיחו עליהן, היו ראויין להישטף כולן כאחת ולהתחייב כלייה, אלולי שעמד משה וביקש עליהם רחמים (מדרש הגדול)
- *כב - האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף:** כך הם ישראל אחד מהן חוטא וכולן מרגישין, תני רשב"י משל לבני אדם שהיו יושבין בספינה נטל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו אמרו לו חבריו מה אתה יושב ועושה אמר להם מה אכפת לכם לא תחתי אני קודח אמרו לו שהמים עולין ומציפין עלינו את הספינה (ויקרא רבה)
- *כז - ובניהם וטפם:** בא וראה כמה קשה המחלוקת, שהרי בית דין של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות, וב"ד של מעלה עד עשרים שנה, וכאן אבדו אף יונקי שדים (רש"י)
- לב - ותפתח הארץ את פיה:** עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות...פתיחת פי הארץ לבלוע את הרשעים (פסחים נד.)
- לג - וכל אשר להם חיים שאלה:** ונתץ את הבית (ויקרא יד:מה) ראה מה העוונות גורמין, שבני אדם חוטאים ובתים וכלים לוקין עמהם (מדרש חדש)
- ויאבדו מתוך הקהל:** עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר ותכס עליהם הארץ - בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא, דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר: עליהם אמר הכתוב (שמואל א' ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (סנהדרין דף קט)

- ג* - צפוי למזבח:** שמעלין בקודש ואין מורידין...ומנלן דמעלין? ...דאמר קרא את מחתות וכו', בתחילה תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח (מנחות צט).
- ה* - ולא יהיה כקרח וכעדתו:** דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו. רב אשי אמר: ראוי ליצטרע, כתיב הכא ביד משה לו, וכתוב התם (שמות ד) ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך (סנהדרין דף קי).
- יא - וכפר עליהם:**
- רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטרת עוצר המגפה (רש"י)
- הקטרת מכפרת על לשון הרע, יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי (יומא מח):
- יב - ויתן את כקטרת ויכפר:** שני דברים היו קדושים וגדולים וכסבורין בני אדם שהם קשים וכדי שלא להוציא לעז עליהם כתב בהן דבר גדול של שבח וברכה, ואלו הן קטרת וארון קטרת שלא יאמר אדם קשה הוא הקטרת, על ידו מתו נדב ואביהוא ועל ידו נשרפו עדת קרח ועל ידו נצטרע עוזיהו לכך כתב הקב"ה מעלה גדולה בקטרת שניצלו ישראל על ידו...ארון שלא יאמר אדם קשה הוא הארון, הוא הכה בפלשתים, הוא הרג באנשי בית שמש, הוא הרג לעוזא לכך כתב בו ברכה שנאמר וישב ארון ה' וגו' ללמדך שאין קטרת וארון הורגין אלא עונות הורגין (במדב"ר פ"ד-כ, ו"ה ברש"י להלן פסוק יג)
- יג - והמגפה נעצרה:** עטרת זקנים בני בנינים (משלי יז:ו) שלא נכרתה ברית לאהרן אלא על ידי פינחס בן בנו, לפי שהיו מעשיו דומין לאהרן, מה אהרן עצר את המגפה, אף פינחס כמותו שנא' (תהלים קו:ל) ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה (מדה"ג פינחס פ"כה-יא)
- כג - פרח מטה אהרן:** ואותו המטה היה ביד כל מלך ומלך עד שחרב ביהמ"ק ונגנז, ואותו המטה עתיד להיות ביד מלך המשיח במהרה בימינו שנא' (תהלים קי:ב) מטה עוזך ישלח ה' מציון (במד"ר פ"יח-כג)
- פרח מטה אהרן:** בוטח בעשרו הוא יפול וכעלה צדיקים יפרחו (משלי יא:כח) בוטח בעשרו הוא יפול זה המן, וכעלה צדיקים יפרחו זה מרדכי ואסתר, דבר אחר בוטח בעשרו זה קרח, וכעלה צדיקים יפרחו זה משה ואהרן וסנהדרין שלו (ילקוט שמעוני משלי רמז תתקמז)
- ויצא פרח וכו':** ויצא פרח זה בית רא', ויצד ציץ זה בית שני, ויגמול שקדים זה הבית העתיד ליבנות במהרה בימינו, דכת' (ירמיה יא:יב) כי שוקד אני על דברי לעשותו (מדרש)

- ויגמל שקדים: ולמה שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיה (דברי הימים ב כו: יט) והצרעת זרחה במצחו (רש"י)

* כז - הן גוענו אבדנו כולנו אבדנו: מיכאן אמרו אל תפתח פה לשטן...היו אומרים על עצמם ולא מבינים מה אומרים, מתו במעשה העגל בחרב ובמגפה, ובתבערה באש, ובמעשה קרח נבלעו ונשרפו...ובכל זאת לא שמו אל לבם להאמין בבוראם (לקח טוב)

פרק יז

* ג - צפוי למזבח: שמעלין בקודש ואין מורידין...ומנלן דמעלין? ...דאמר קרא את מחתות וכו', בתחילה תשמישי מזבח ועכשיו גופו של מזבח (מנחות צט).

* ה - ולא יהיה כקרח וכעדתו: דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו. רב אשי אמר: ראוי ליצטרע, כתיב הכא ביד משה לו, וכתוב התם (שמות ד) ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך (סנהדרין דף קי).

יא - וכפר עליהם:

- רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטרת עוצר המגפה (רש"י)
- הקטרת מכפרת על לשון הרע, יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי (יומא מח:)
יב - ויתן את כקטרת ויכפר: שני דברים היו קדושים וגדולים וכסבורין בני אדם שהם קשים וכדי שלא להוציא לעז עליהם כתב בהן דבר גדול של שבח וברכה, ואלו הן קטרת וארון קטרת שלא יאמר אדם קשה הוא הקטרת, על ידו מתו נדב ואביהוא ועל ידו נשרפו עדת קרח ועל ידו נצטרע עוזיהו לכך כתב הקב"ה מעלה גדולה בקטרת שניצלו ישראל על ידו...ארון שלא יאמר אדם קשה הוא הארון, הוא הכה בפלשתים, הוא הרג באנשי בית שמש, הוא הרג לעוזא לכך כתב בו ברכה שנאמר וישב ארון ה' וגוי' ללמדך שאין קטרת וארון הורגין אלא עונות הורגין (במדב"ר פ"ד-כ, וכ"ה ברש"י להלן פסוק יג)

טו - והמגפה נעצרה: עטרת זקנים בני בנינים (משלי יז: ו) שלא נכרתה ברית לאהרן אלא על ידי פינחס בן בנו, לפי שהיו מעשיו דומין לאהרן, מה אהרן עצר את המגפה, אף פנחס כמותו שנא' (תהלים קו: ל) ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה (מדה"ג פנחס פ"כה-יא)

כג - פרח מטה אהרן: ואותו המטה היה ביד כל מלך ומלך עד שחרב ביהמ"ק ונגנו, ואותו המטה עתיד להיות ביד מלך המשיח במהרה בימינו שנא' (תהלים קי: ב) מטה עוזך ישלח ה' מציון (במד"ר פ"יח-כג)

- פרח מטה אהרן: בוטח בעשרו הוא יפול וכעלה צדיקים יפרחו (משלי יא: כח) בוטח בעשרו הוא יפול זה המן, וכעלה צדיקים יפרחו זה מרדכי ואסתר, דבר אחר בוטח בעשרו זה קרח,

וכעלה צדיקים יפרחו זה משה ואהרן וסנהדרין שלו (ילקוט שמעוני משלי רמז תתקמז)

- ויצא פרח וכו': ויצא פרח זה בית רא', ויצך ציץ זה בית שני, ויגמול שקדים זה הבית העתיד

ליבנות במהרה בימינו, דכת' (ירמיה יא: יב) כי שוקד אני על דברי לעשותו (מדרש)

- ויגמול שקדים: ולמה שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה

פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיה (דברי הימים ב כו: יט) והצרעת זרחה במצחו

(רש"י)

* כז - הן גוענו אבדנו כולנו אבדנו: מיכן אמרו אל תפתח פה לשטן...היו אומרים על עצמם ולא

מבינים מה אומרים, מתו במעשה העגל בחרב ובמגפה, ובתבערה באש, ובמעשה קרח

נבלעו ונשרפו...ובכל זאת לא שמו אל לבם להאמין בבוראם (לקח טוב)

פרק יח

ב - וילוו עליך: בכל השבטים כתוב ותקרא את שמו, אבל בלוי כתיב (בראשית כט: לד) קרא שמו,

לפי שיעקב ראה ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו שבט הכהנים דכתיב בהו וילוו עליך, על

כן קרא שמו לוי ברוח הקודש (מדרש אגדה בראשית ל, יא)

ח - ואני הנה: הנה, בשמחה, דברי ר' ישמעאל, אמרו לו תלמידיו רבינו לפי שהוא אומר

(בראשית ו: יז) ואני הנני מביא את המבול, שומע אני שיש שמחה לפני המקום? אמר להם

יש שמחה לפני המקום כשיאבדו מכעיסים מן העולם (ספרי)

- למשחה: הכהנים רשאים לשנות באכילתן לאכלן צלויין ושלוקין ומבושלין...אמר קרא

למשחה, לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים (זבחים צא).

ט - לך...מן האש: המקדש בחלקו...ר' יהודהאומר מקודשת... סבר לך לכל צרכיך, ור' יוסי

סבר כאש מה אש לאכילה אף הוא נמי לאכילה (קידושין נב:)

* י - בקדש הקדשים תאכלנו כל זכר: למד על ק"ק שאין נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה

(רש"י)

* יב - כל חלב יצהר וכל חלב תירוש: אין תורמין ממין על שאינו מינו...מנא הני מילי?...כל חלב

יצהר וכל חלב תירוש ודגן, אמרה תורה תן חלב לזה וחלב לזה (בכורות נד).

טו - פדה תפדה: האב חייב בבנו למולו ולפדותו...דכת' כל בכור בניך תפדה, והיכא דלא

פרקיה אבוה מיחייב איהו למיפרקיה דכת' פדה תפדה (קידושין כט).

* טז - עשרים גרה: לפי שמכרו אבותינו בכורה של רחל בעשרים כסף, לפיכך יתנו בכוריהן

פדיונו עשרים דינר (משנת ר"א)

יט - אשר ירימו בני ישראל לה' נתתי לך: מכאן אמרו אסור לכהן ליטול תרומות עד שיפרישו

אותן הבעלים (מדרש הגדול)

* - נתתי לך: כ"ד מתנות כהונה נתתי להם לכהנים י"ב במקדש וי"ב בגבולים, מה אלו שתים

עשרה במקדש? חטאת ואשם וזבחי שלמי צבור ועור העולה ומותר העומר ושתי הלחם

ולחם הפנים ושירי מנחות ותרומת לחמי תודה ותרומת חזה ושוק וזרוע איל נזיר ולוג

שמן של מצורע, ומה אלו י"ב שבגבולין? תרומה גדולה ותרומת מעשר וחלה וביכורים

וראשית הגז ומתנות בכור אדם ובכור בהמה טהורה ופטר חמור והחרמים ושדה אחוזה

וגזל הגר (ספרי)

* - ברית מלח: עשרה דברים נאמר בהן ברית, הקשת, המילה, השבת, ע"ז, תלמוד תורה,

שחרור עבדים, כהונה, לוייה, מלכות בית דוד וארץ ישראל (מדרש שלשה וארבעה)

- ברית...לך ולזרעך: גדולה ברית שנכרתה לו לאהרן מברית שנכרתה לו לדוד, אהרן זכה

לבנים צדיקים ורשעים ודוד זכה לצדיקים ולא לרשעים (ספרי)

* כו - והרמתם ממנו: שלא יתרום מן המחובר על התלוש ולא מן התלוש על המחובר ולא מן

החדש על הישן ולא מן הישן על החדש (שם)

* כז - ונחשב לכם תרומתכם: בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה גדולה ואחת תרומת

מעשר, כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה, כך תרומת מעשר ניטלת באומד

ובמחשבה (גיטין דף לא).

* כח - גם אתם: מה אתם בני ברית, אף שלוחכם נמי בני ברית, שליחות דכל התורה כולה נמי

מתרומה גמרינן לה (בבא מציעא דף עא:)

כט - את מקדשו ממנו: למד על תרומה גדולה שאינה ניטלת אלא מן המוקף (ירושלמי תרומות

פ"ב ה"א)

ל - חלבו...כתבואת גרן: אין מעשרין אלא מן המובחר שנא' בהרימכם את חלבו ממנו ונחשב

ללויים וכו' מה מעשר שמפרישים הלויים מן החלב שבו, אף מעשר שמפרישים ישראל מן

הגורן ומן היקב, מן החלב שבו (מדרש הגדול)

פרק יט

*ב- זאת חקת התורה: כתב בה תורה חקה, גזירה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה

(רש"י)

- פרה אדמה: משל לבן שפחה שטינף פלטיין של מלך. אמרו תבא אמו ותקנח הצואה, כך תבא

פרה ותכפר על העגל (רש"י)

*ג- אל אלעזר הכהן: ולפי שאהרן עשה את העגל לא נעשית עבודה זו על ידו, שאין קטיגור

נעשה סניגור (רש"י)

ו- עץ ארז ואזוב ושני תולעת: ארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכולם, סימן שהגבוה

שנתגאה וחטא, ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו (רש"י)

*ט- למשמרת: כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות, שאין לך פקודה שאין בה מפקודת

העגל (רש"י)

*יד- אדם כי ימות באהל: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה (ברכות מג:)

טו- אין צמיד פתיל עליו: בכלי חרס הכתוב מדבר, שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו

(רש"י)

*טז- או בקבר: זה קבר סתום, דאמר מר טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת (נזיר ג:)

פרק כ

*א- ותמת שם מרים: למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, לומר לך מה

קרבתן מכפרין אף מיתת צדיקים מכפרת (רש"י)

- ותמת שם מרים: ששה לא שלט בהן מלאך המות, ואלו הן: אברהם, יצחק ויעקב, משה,

אהרן ומרים (ב"ב יז.). אף היא בנשיקה מתה ומפני מה לא נאמר בה על פי ה', שאינו דרך

כבוד של מעלה (שם, רש"י)

*ב- ולא היה מים: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואהרן, ומרים. ושלוש

מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן. באר - בזכות מרים, עמוד ענן -

בזכות אהרן, מן - בזכות משה. מתה מרים - נסתלק הבאר וחזרה בזכות שניהן. מת אהרן

- נסתלקו ענני כבוד, חזרו שניהם בזכות משה, מת משה - נסתלקו כולן (תענית ט.).

*ח- ואת בעירם: מכאן שחס הקב"ה על ממונם של ישראל (רש"י)

- יב - יען לא האמנתם:** והלא הצאן ובקר ישחט קשה מזו, אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב, וכאן שבמעמד כל ישראל, לא חסך עליו הכתוב מפני קדוש השם (רש"י)
- להקדישני:** שאילו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום, קל וחומר אנו (שם)
- יג - ויקדש בם:** שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות (רש"י)
- * - אשר רבו...את ה':** כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם שכינה (סנהדרין קי. - וכ"ה לקמן כא: ה)
- * טו - וירעו לנו מצרים ולאבותינו:** מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל (רש"י)
- כג - על גבול ארץ אדום:** מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע, נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה (רש"י)
- כח - את אהרן את בגדיו:** למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה? מה בגדי כהונה מכפרין - אף מיתתן של צדיקים מכפרת (מו"ק כח. וכ"ה לעיל פסי' א)
- כט - כל בית ישראל:** האנשים והנשים, לפי שהיה אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו (רש"י)

פרק כא

- *א - וישמע הכנעני:** ועמלק מעולם רצועת מרדות לישראל, מזומן בכל עת לפורענות (רש"י)
- ה: בלחם הקלוקל:** לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל. אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו, כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא (רש"י)
- ו - את הנחשים...וינשכו את העם:** יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה (רש"י)
- *ז - ויתפלל משה:** מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול: (רש"י)
- ח - וראה אתו וחי:** וכי נחש ממית או מחיה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נמוקים (רש"י וכ"ה שמות יז: יא)
- *יח - וממדבר מתנה וכו':** כיון שעושה אדם את עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל - תורה ניתנה לו במתנה, שנאמר מדבר מתנה, וכיון שניתנה לו במתנה נחלו א-ל, שנאמר וממתנה נחליאל, וכיון שנחלו א-ל עולה לגדולה, שנאמר ומנחליאל במות, ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו, שנאמר ומבמות הגיא, ולא עוד, אלא ששוקעין אותו בקרקע, שנאמר ונשקפה על פני הישימון, ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו שנאמר (ישעיהו מ) כל גיא ינשא (נדרים דף נה.).

כא - וישלח ישראל מלאכים: ובמקום אחר תולה השליחות במשה... שמשה הוא ישראל

וישראל הם משה, לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור (רש"י)

כו - כי חשבון עיר סיחון...והוא נלחם במלך מואב: הרבה מקראות שראויין לשרוף והן הן גופי

תורה...כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב וגוי' מאי נפקא

מינה? דאמר להו הקב"ה לישראל (דברים ב) אל תצר את מואב, אמר הקב"ה: ליתי סיחון -

ליפוק ממואב, וליתו ישראל - וליפקו מסיחון; והיינו דאמר רב פפא: עמון ומואב טיהרו

בסיחון (חולין ס:)

*כז - על כן יאמרו המשלים: המושלים - אלו המושלים ביצרים; בואו חשבון - בואו ונחשב

חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה (בי"ב עח:)

לד - אל תירא אותנו: שהיה משה ירא להלחם, שמא תעמוד לו זכותו של אברהם (רש"י

פרק כב

ב - וירא בלק: לכך נכתבה פרשת בלעם? להודיע למה סילק הקדוש ברוך הוא רוח הקודש מאומות העולם שזה עמד מהן וראה מה עשה. (מדרש תנחומא סימן א - ועיין רש"י לקמן פסוק ה ד"ה ארץ)

ג - ויקץ מואב: שהיו רואין את עצמן כקוץ בפניהם (שם סימן ג)

ד* - אל זקני מדין: ומה ראה מואב לטול עצה ממדין? כיון שראו את ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם, אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל, נשאל מהם מה מדתו? אמרו להם, אין כחו אלא בפיו. אמרו, אף אנו נבוא עליהם באדם שכחו בפיו (רש"י - תנחומא שם)

ה - כסה את עין הארץ: לפי שנאמר בארבה וכסה את עין הארץ (שמות י:ה), קראם בשם ארבה, מה ארבה חלש ואין מלך יכול לעמוד לפניו, כך אלו לא מפני גבורתם היו נוצחים אלא מפני ברכת אביהם (לקח טוב - עיין ברש"י ועיין בתנחומא ישן ה)

ו* - אשר תאר יואר: "קללת חינוס לא תבא" (משלי כו:ב) "לא" כתיב, "לוי" קרי, כלומר אליו תבוא (לקח טוב)

ח - לינו פה הלילה: אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה, וכן לכל נביאי אמות העולם, וכן לבן בחלום הלילה, שנאמר "ויבא אלקים אל לבן הארמי בחלום הלילה" (בראשית לא:כד, וכן עיין שם כ:ג). כאדם ההולך אל פילגשו בהחבא (רש"י - ויק"ר א:ג)

ט - מי האנשים האלה: להטעותו בא, אמר, פעמים שאין הכל גלוי לפניו, אין דעתו שוה עליו, אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין (רש"י - תנחומא ה)

יא - קבה לי...וגרשתיו: להודיע שהיה שונא אותם יותר מבלק שבלק לא אמר קבה לי אלא ארה לי וזה אמר קבה, בפירוש שנוקב השם ומפרש, בלק אמר ואגרשנו מן הארץ והוא אומר וגרשתיו מן העולם הזה ומן העולם הבא (תנחומא שם - ועיין רש"י)

יב* - לא תלך עמהם: אמר לו אם כן אקללם במקומי, א"ל "לא תאר את העם". א"ל אם כן אברכם, א"ל אינם צריכים לברכתך "כי ברוך הוא", משל אומרים לצרעה לא מדובשך ולא מעוקצך (רש"י - ותנח' ו)

יג - להלוך עמכם: אלא עם שרים גדולים מכס. למדנו שרוחו גבוהה, ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות, לפיכך "ויסף עוד בלק" (רש"י - תנחומא ישן ט)

*כ - קום לך אתם: מכאן אתה למד שבדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, שמתחלה אי"ל לא תלך, כיון שהעיזו פניו להלך עמהם אי"ל הקב"ה, איני חפץ באבודן של רשעים, הואיל ואת רוצה ליאבד מן העולם קום לך אתם (תנחומא ח)

פרק כג

*ב - בנה לי בזה שבעה מזבחת: למה שבע מזבחות? כנגד שבעה צדיקים שבנו שבע מזבחות... ונתקבלו, אדם הבל נח ואברהם ויצחק ויעקב ומשה. ואמר למה קבלת את אלו? לא בשביל עבודה שעבדו לפניך קבלתם, לא נאה לך שתהא נעבד משבעים אומות, ולא מאומה אחת. (מדרש תנחומא סימן טז)

ד - שבעת המזבח ערכתי: וישם ה' דבר בפי בלעם: ועליו אמר שלמה "לאדם מעכי לב ומה' מענה לשון" (משלי טז:א), ודוד אמר "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום" (שם יט:כא) זה בלעם הרשע, שהיה עורך בלבו סדרים של קללות, והקב"ה אוטם את פיו והופכן לברכות (מדרש הגדול)

ז - וישא משלו ויאמר: אמר רבי תנחומא צדיקים כשהם מברכין את ישראל אין נושאין קול גדול, משה כשברך את ישראל לא ברכם בקול גדול... ובלעם מגביה קולו ביותר ועליו אמר שלמה (משלי כז:יד) מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו, כך בלעם הרשע מעיקרו לא בא אלא לקלל כיון שלא באה לידו התחיל נושא קולו והיה מברכן בקול גדול כדי שישמעו האומות מה ברכות הוא מברכן ויכניסו בהן עין רעה ויבואו ויעשו מלחמה עם ישראל (ילקוט שמעוני רמז תשסו)

- לכה ארה לי: מי שהוא מארר לבניו של יעקב, לעצמו הוא מארר, שכן כתוב "ומקללך אאור" (תנחומא)

*ח - ומה אזעם לא זעם ה': דכתיב ביה (כ"ד:טז) ויודע דעת עליון, השתא דעת בהמתו לא הוה ידע, דעת עליון הוה ידע? אלא מלמד, שהיה יודע לכיון אותה שעה שהקדוש ברוך הוא כועס בה, והיינו דאמר להו נביא לישראל (מיכה ו) עמי זכר-נא מה-יעץ בלק מלך מואב וגוי. מאי למען דעת צדקות ה'? אמר רבי אלעזר: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק: מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם ה', מלמד, שכל אותן הימים לא זעם (ברכות ז:)

ט - מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו: מראש צורים אלו האבות, ומגבעות אלו האמהות (תנחומא)

* - הן עם לבדד ישכון: מהו הן? כל האותיות מזדווגין חוץ מב' אותיות הללו. כיצד אי"ט הרי י', בי"ח הרי י', ג"ז הרי י', ד"ו הרי י', נמצא ה' לעצמה, וכן האות הני' אין לה זוג י"צ הרי ק', כ"פ הרי ק',...נמצא נ' לעצמה, אמר הקב"ה כשם ששני אותיות הללו אינן יכולין להזדווג

עם כל האותיות אלא לעצמן כך ישראל אינן יכולין להדבק עם כל העובדי כוכבים ומזלות
אלא לעצמן מפורשים (שמו"ר פרשה טו-ז)

י - מי מנה עפר יעקב: אין חשבון במצוות שהם מקימין בעפר, "לא תחרוש בשור ובחמור"
(דברים כב:ז), "לא תזרע כלאים" (ויקרא יט:ט), אפר פרה (לעיל יט:ט) ועפר סוטה (לעיל ה:ז)
(רש"י מבדבר רבה פרק כ-יט)

* - ומספר את רבע ישראל: ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר אומות העולם יש להם מנין ואין להם
סכום (המורה על אחדות), יש להם מנין (בראשית י) בני יפת גומר ומגוג, אבל ישראל יש להם
מנין ויש להם סכום, היינו הא דכתיב (במדבר ג) פקודיהם במספר כל זכר, פקודיהם, זה
המנין, במספר, זה הסכום, ודכוותיה (שמואל ב' כ"ד) ויתן יואב את מספר מפקד העם אל
המלך וגו', מספר זה המנין, מפקד זה הסכום, אין תימר שאנו מעידין על עצמנו, והלא בלעם
הרשע העיד בנו, דכתיב מי מנה עפר יעקב זה מנין, ומספר את רובע ישראל זה הסכום. (שיר
השירים רבה פרשה ו)

*יא - מות ישרים: כתיב (שמואל ב' א) "ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר"
מאי ספר הישר? א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים,
דכתיב בהו תמות נפשי מות ישרים (ע"ז כה).

* - ותהי אחריתי כמהו: זה אחד מן המקומות שנתן להם רמז לתחית המתים (ספרי האזינו פרק
שכ"ט)

יג - קצהו תראה: אמר לו אל תסתכל בצדיקים שבהן, תן דעתך על הקוצים שבהן, שמא יספיק
בידך הדבר (מדרש הגדול)

*טו - התיצב כה... אקרה כה: אמר בלעם הנה ישראל נשענים בזכות הקרבנות ממה שהבטיח
הקב"ה לאברהם (בראשית טו:ה) "כה יהיה זרעך", והם נשענים בזכות ברכת כהנים, שכתוב
בה (במדבר ו:כג) "כה תברכו את בני ישראל" (רבינו בחיי בשם המדרש)

*יט - לא איש א-ל ויכזב... ההוא אמר ולא יעשה: אמר רבי שמואל בר נחמן סופו של פסוק
שובר את ראשו, מי שהוא אומר לא איש א-ל ויכזב חוזר ואומר ההוא אמר ולא יעשה, לפי
המדרש רק תחילת הפסוק מובן בלשון שאלה, ולא סוף הפסוק). ומהו לא איש א-ל ויכזב כשהוא
אומר לעשות טובה, כיצד מלך בשר ודם אומר ליתן מתנה לבנו כיון שהכעיסו חוזר במתנתו
והקב"ה אומר לעשות טובה ואף על פי שחוטאין אינו חוזר בו ... מהו ההוא אמר ולא יעשה,
אם אמר בשעת כעסו להביא רעה חוזר שכן אמר למשה הרף ממני ואשמידם ואמחה וגו'
(דברים ט) ולא עשה אלא וינחם ה' על הרעה (שמות לב) ... א"ל הקדוש ברוך הוא איני כבשר
ודם שאומר לעשות רעה ומתגאה לעשותה. הוי לא איש קל ויכזב, לטובה, ההוא אמר ולא
יעשה, לרעה. (מדרש תנחומא וירא סימן יג)

*כא - לא הביט און: שכשהן עוברין על דבריו, אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם
ועמלן שהם עוברים על דתו (רש"י מתנחומא יד)

- ביעקב: הואיל וכל האבות יש בהן פסולת, ויעקב אין בו פסולת, איני מזכיר אלא יעקב לבדו
(מדרש תהילים פא)

* - עמל: לשון עבירה... לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום (רש"י)

- בישראל ה' אלקיו עמו: שְׁשָׁמוּ גִלּוּף (חקוק) בהם, ישראל (ישר א-ל), ולכך נאמר ה' אלקיו
עמו, לפיכך המקללן כאלו מקלל עצמו, וכל המשתתף בהם כאלו משתתף בעצמו (מדרש
תנחומא טו)

*כד - כלביא יקום: כשהן עומדין מְשַׁנְּתָם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את
המצוות (רש"י)

פרק כד

*ב - שכן לשבטיו: ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מערבין, ראה שאין פתחיהם מכונין
זה כנגד זה, שלא יציץ לתוך אהל חברו (רש"י)

ה - מה טבו אהליך יעקב: בזכות שישב יעקב בהם, שנאמר "ויעקב איש תם ישב אהלים" ועל
זה זכו ישראל לישב באהלים במדבר (מדרש אגדה)

- אהליך...משכנתיך: אהליך זה אהל מועד, משכנתיך זה בית המקדש (שם)

*ו - כנחלים: למה נסמכו אהלים לנחלים, לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה
לטהרה אף אהלים מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות (ברכות טז).

ח - מוציאו ממצרים: כביכול שאחז הקב"ה ביד כל אחד ואחד והוציאו ממצרים, ואף לעתיד
לבוא כביכול שהקב"ה אוחז ביד כל אחד ואחד ומוציאו מבין אומות העולם (פתרון תורה)

*ט - מברכיך ברוך ואוריך ארור: בלעם ע"י שהיה שונא פתח בברכה וסיים בקללה, ויצחק שהיה
אוהב פתח בקללה וסיים בברכה (בראשית כז: כט), רבי יצחק בר רבי חייה אמר הרשעים ע"י
שתחלתן שלוח וסופן יסורין פותחין בברכה וחותרמין בקללה מברכיך ברוך ואוריך ארור,
הצדיקים ע"י שתחלתן יסורין וסופן שלוח הם פותחין בקללה וחותרמין בברכה אוריך ארור
ומברכיך ברוך (בראשית רבה פרשה סו סימן ד)

*י - ויחר אף בלק אל בלעם: בוא וראה שכל מי שהוא מתחבר כנגד הקב"ה הוא נותן בינו ובין
מי שנתחבר עמו איבה ושנאה וקנאה ותחרות עד שהוא מפרידן. תדע לך שהוא כן, הרי נחש
וחוה נתחברו להחטיא את האדם, משהוא אומר "ואיבה אשית בינך ובין האשה", וכן בלק
ובלעם... (מדרש הגדול בראשית ג: טו)

טז - וידע דעת עליון: לא הניח הקב"ה דבר שבעולם שלא גלהו לבלעם, מפני שעתידין כל אומות
העולם לומר לפניו רבונו של עולם אלו נתת לנו נביא כמשה היינו מקבלים תורתך, לפיכך נתן
להם הקב"ה בלעם שהיה מעולה בחכמתו יותר ממשה, במשה הוא אומר הראני נא את כבודך,
בבלעם הוא אומר יודע דעת עליון (סדר אליהו רבה כרק כח) (ועיי' לעיל פרק כג פסוק ח)

פרק כה

* א - וישב ישראל: כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער (סנהדרין קו).

* ב - לעם: כל מקום שנאמר העם לשון גנאי הוא וכל מקום שנא' ישראל לשון שבח הוא (במדבר רבא כ:כג)

ו - והנה איש מבני ישראל בא וכו': הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא, אמרו לו הן דנין דיני נפשות, ואתה יושב ושותק? מה עשה? עמד וקיבץ עשרים וארבעה אלף מישראל, והלך אצל כזבי, אמר לה השמיעי לי, אמרה לו בת מלך אני, וכן צוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם. אמר לה אף הוא (אני) נשיא שבט הוא, ולא עוד אלא שהוא (אני) גדול ממנו, שהוא שני לבטן והוא שלישי לבטן. תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה. אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת? ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך? נתעלמה ממנו הלכה, געו כולם בבכיה, והיינו דכתיב והמה בכים (סנהדרין פב).

* - והמה בוכים: נפרצו בזנות ורפו ידי משה וידי צדיקים עמו, והמה בוכים, והוא עומד כנגד ששים רבוא (שמות לב) ויקח את העגל אשר עשו, ורפו ידיו? אלא בשביל פנחס שיבא ויטול את הראוי לו. ולפי שנתעצל ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולאידע איש אתקברתו עד היום הזה (דברים לד:ו) ללמדך שצריך אדם להיות עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון קונו מכאן את למד שמדקדק עם הצדיקים עד כחוט השערה (במדבר רבה פרשה כ סימן כד)

* ז - וירא פנחס בן אלעזר: מה ראה? אמר רב ראה מעשה, ונזכר הלכה. אמר לו אחי אבי אבא, לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני הבעל את הנכרית קנאין פועין בו אמר לו קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא. ושמואל אמר ראה (משלי כ"א) שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה', כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב (סנהדרין פב).

ח - ותעצר המגפה: כיון שיצא נכנסו שבטו של זמרי להרוג את פנחס, מה עשה הקדוש ברוך הוא נגף את כולן. כיון שראה פנחס את הנגף עמד והיה מתפלל שנא' (תהלים קו) ויעמוד פינחס ויפלל, מיד קרא הקדוש ברוך הוא למשה וא"ל בא ואודיעך מי העמיד זרעו של אברהם שנאמר פינחס בן אלעזר, לכך נאמר (משלי כב) נבחר שם מעושר רב (שמות רבה פרשת תרומה פרשה לג סימן ה)

יא - פנחס בן אלעזר בן אהרן: כל שלשה צדיקים שעמדו זה אחר זה, הברית נכרתה להם ואינה פוסקת לעולם מהם, שכן אתה מוצא אברהם יצחק ויעקב... וכן אהרן מפני שהעמיד שלשה כיוצא בו זה אחר זה נכרת ברית לשלישי... וזהו שנאמר החוט המשולש לא במהרה ינתק(קהלת ד: יב) (מדרש אגדה)

- השיב את חמתי: אמר הקדוש ברוך הוא לפינחס אתה למדת סניגוריא על בני בלשונך, טול את הלחי מתנה, אתה כיוונת רומח לקבות האיש והאשה, טול את הקיבה, אתה יגעת בזרועך, טול הזרוע, אתה הטלת שלום בין אדם לחבירו, הוי את מברך את בני בשלום, שנאמר ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום (במדבר ו' כ"ו) אמר ריש לקיש הוא פינחס הוא אליהו, אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה נתת שלום ביני ובין בני ישראל, אף לעתיד לבוא אתה עתיד ליתן שלום ביני וביניהם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא (מלאכי ג' כ"ג) והיתה לו ולזרעו אחריו שיהיו מבורכים ממני לעולם (שם)

- בקנאו את קנאתי: ועמד אליהו זכור לטוב וקנא קנאה גדולה ויאמר קנא קנאתי ליהוה א- להי צבאות כיעזבו בריתך בני ישראל, א"ל הקדוש ברוך הוא לעולם אתה מקנא קנאת בשטים על גלוי עריות וקנאת כאן (על עבודה זרה) חייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמים להיות עושין מושב כבוד למלאך הברית שנקרא אליהו ז"ל מלאך הברית (ילקוט שמעוני)

- ולא כליתי את בני ישראל: אלולי תפלתו של פנחס היו שנאיהן של ישראל כלין במגפה, לפי שכל ישראל ערבין זה בזה (מדרש הגדול)

יב - לכן אמר: מכאן זכו ישראל לברכת כהנים שכתוב בה אמור להם (מדרש תנחומא)

- בריתי שלום: בעל מום דעבודתו פסולה מנלן? אמר רב יהודה אמר שמואל, דאמר קרא לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. והא שלום כתיב! אמר רב נחמן וי"ו דשלום קטיעה היא

יג - ברית כהנת עולם: לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי (רש"י)

- ויכפר: לכפר לא נאמר אלא ויכפר, שעד עכשיו לא אז אלא עומד ומכפר עד שיחיו מתים (ספרי)

יז - צרור את המדינים: אף על פי שכתבתי (דברים כ: י) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, לאלו לא תעשו כן, (דברים כג: ז) לא תדרוש שלומם וטובתם (במדבר רבה)

- צרור את המדינים: אל תצר את מואב ואל תתגר במ מלחמה, וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות? אלא נשא משה ק"ו בעצמו, אמר ומה מדינים שלא באו אלא

לעזור את מואב, אמרה תורה צרור את המדינים והכיתם אותם, מואבים עצמן לא כל שכן!
א"ל הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי, שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן,
רות המואביה ונעמה העמונית (ב"ק לח)

- צרור את המדינים: שכל המחטיא את האדם יותר מן ההורגו, שההורגו הורגו בעולם הזה,
ויש לו חלק לעולם הבא, והמחטיאו הורגו בעולם הזה ולעולם הבא. שתי אומות קדמו
ישראל בחרב, מצרים ואדומים, שנאמר ארדוף אשיג אחלק שלל (שמות טו: ט), ויאמר אליו
אדום לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך (במדבר כ: יח), ושתיים בעבירה מואב ועמונים,
על אלו שקדמו בחרב כתיב לא תתעב אדומי, לא תתעב מצרי (דברים כג: ח), ועל אלה
שקדמו בעבירה לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' (שם שם: ד) (תנחומא)

פרק כו

- ה - אלה משפחת הראובני...השמעוני:** בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל מצרים, שלא שנו
את שמם, ולא שנו את לשונם, ולא גילו מסתורים, ולא היו פרוצים בעריות. לא שנו את
שמם... כי נחתין (כאשר ירדו למצרים) ראובן ושמעון, וכי סלקין (כשעלו ממצרים) ראובן
ושמעון. (מדרש תהלים קיד: ד)
- החנכי:** הטיל הקב"ה שמו עליהם, ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה, לומר, מעיד אני עליהם שהם
בני אבותיהם. וזה הוא שמפרש על ידי דוד, "שבטי י-ה עדות לישראל" (תהלים קכב: ד),
השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם (רש"י)
- ט - הוא דתן ואבירים:** חמשה 'הוא' לטובה וחמשה 'הוא' לרעה (בראשית רבה לו: ג)
- יא - ובני קרח לא מתו:** הם היו בעצה תחלה, ובשעת המחלקת הרהרו תשובה בלבם, לפיכך
נתבצר להם מקום גבוה בגיהנום וישבו שם (רש"י)
- כח - בני יוסף למשפחותם מנשה ואפרים:** הקדים מנשה לאפרים, לפי שחצי שבט מנשה קבלו
חלקם תחלה בטרם שנכנסו לארץ (מדרש אגדה במדבר פרק א סימן י)
- לח - בני בנימין:** ה' משפחות חסרו מבניו של בנימין, כאן נתקימה מקצת נבואת אמו שקראתו
"בן אוני", (בראשית לה: יח), בן אנינותי, ובפילגש בגבעה נתקימה כלה (רש"י על פסוק כד)
מו - ושם בת אשר שרם: סרח בת אשר היתה מבאי מצרים ומבאי הארץ... והיא אותה אשה
חכמה שמסרה לשבע בן בכרי ביד יואב (ש"ב כ: יט) ובסוף נכנסה לחיים בגן עדן (מדרש
אגדה)
- נה - לשמות מטות אבותם:** אלו יוצאי מצרים. שנה הכתוב נחלה זו מכל הנחלות שבתורה,
שכל הנחלות החיים יורשים את המתים, וכאן מתים יורשים את החיים. כיצד? שני אחים
מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ, לזה אחד ולזה שלשה, האחד נטל חלק אחד,
והבק נטלו ג', שנאמר "לאלה תחלק הארץ", חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה,
וזהו שנא' "לשמות מטות אבתם ינחלו" (רש"י)

נו - על פי הגורל: אלעזר הכהן היה מלבש באורים ותמים ואומר ברוח הקדש, אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו. והשבטים היו כתובים ביי"ב פתקין ויי"ב גבולין ביי"ב פתקין, ובללום בקלפי, והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שני פתקין, עולה בידו פתק של שם שבטו ופתק של גבול המפרש לו, והגורל עצמו היה צווח ואומר, אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני, שנאי "על פי הגורל" (רש"י פסוק נד)

סא - וימת נדב ואביהוא בהקריבם אש זרה: בכמה מקומות (ארבעה מקומות) נכתבה מיתת נדב ואביהוא מלמד שהיה צער לפני המקום עליהם שהיו בני אהרן חביבים וכ"ה אומר (ויקרא י) בקרובי אקדש (במדב"ר ב)

סד - ובאלה לא היה איש: אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים, לפי שהן היו מחבבות את הארץ, האנשים אומרים "נתנה ראש ונשובה מצרימה" (לעיל יד: יד), והנשים אומרות "תנה לנו אחזה" (להלן כז: ד), לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן (רש"י)

פרק כז

א - בנות צלפחד... בן יוסף: יוסף חבב את הארץ, שנאמר "והעלתם את עצמתי" (בראשית נ: כה), ובנותיו חבבו את הארץ, שנאמר "תנה לנו אחזה". וללמדך שהיו כלם צדיקים, שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח, הרי זה צדיק בן צדיק (רש"י)

ב - ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה: אפשר עמדו לפני משה ולא אמרו להן דבר, ועמדו לפני הנשיאים וכל העדה? אלא סרס המקרא ודרשהו, דברי רבי יאשיה אבא חנן אמר משום רבי אליעזר בבית המדרש היו יושבין, והלכו ועמדו להן לפני כולן. במאי קמיפלגי? מר סבר חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, ומר סבר אין חולקין (בבא בתרא קיט:)

ג - אבינו מת במדבר: מקושש זה צלפחד, וכן הוא אומר (במדבר טו) ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש ולהלן הוא אומר אבינו מת במדבר, מה להלן צלפחד, אף כאן צלפחד, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יהודה בן בתירא, עקיבא, בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין. אם כדברך, התורה כיסתו ואתה מגלה אותו ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק.. אלא מהיכא הוה? (שם יד) מויעפילו הוה (שבת צו:)

ה - ויקרב משה את משפטן לפני ה':

- נתעלמה הלכה ממנו. וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר (דברים א: יז) "והדבר אשר יקשה מכס תקרבון אלי" (רש"י)

- ראויה פרשת נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן, ראויה היתה פרשת מקושש שתיכתב על ידי משה רבינו, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו. ללמדך שמגלגלין חובה על ידי חייב, וזכות על ידי זכאי (סנהדרין ח).

- אמר משה ממני ילמדו כל הדורות הבאים, שתליתי הדבר ברב גדול... שלא יהיה אדם מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו ולא יהא פורץ גדרה של תורה ומכבד את עצמו (מדרש הגדול)

- ז - **כן בנות צלפחד דברת**: כתרגומו, "יאות". כך כתובה פרשה זו לפני במרום, מגיד שראתה עינן מה שלא ראתה עינו של משה (רש"י)
- **והעברת**: על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט, שבנה ובעלה יורשין אותה, ש"לא תסב נחלה" (להלן לו: ז) לא נצטוה אלא לאותו הדור בלבד (שם)
- יג - **גם אתה**: וכן הוא אומר "ויראו כל העדה כי גוע אהרן ויבכו את אהרן שלשים יום" (במדבר כ: כט) אמר משה אשרי אדם שבכו לו כל ישראל, אפשר יהא לי כן אם אני? אמר לו המקום "גם אתה" (ספרי זוטא)
- יד - **כאשר מריתם פי**: בכל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סרחונן, להודיע שלא היתה בהם אלא זו בלבד (רש"י)

פרק כז

- טו - **וידבר משה אל ה'**: אין בכל התורה וידבר משה אל ה' אלא כאן, לפי שצריך לתבוע צרכי צבור אמר כאן וידבר (בלשון קשה - וכן יפקד בלשון צווי) (ספרי זוטא)
- **וידבר משה**: להודיע שבחן של צדיקים, כשנפטרים מן העולם מניחים צרכן ועוסקין בצרכי צבור (רש"י)
- טז - **יפקד ה'**: כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו, אמר, הגיע שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדלתי. אמר לו הקדוש ברוך הוא, לא כך עלתה במחשבה לפני, כדאי הוא יהושע לטול שכר שמושו, שלא מש מתוך האהל, וזהו שאמר שלמה (משלי כז: יח) "נוצר תאנה יאכל פריה" (רש"י)
- **א-להי הרוחות**: למה נאמר, אמר לפניו, רבונו של עולם, גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה, מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו (שם)
- יז - **אשר יצא לפניהם**: לא כדרך מלכי האמות שיושבים בבתיים ומשלחין את חילותיהם למלחמה... וכן בדוד הוא אומר (שמואל א' יח: טז) "וכל ישראל ויהודה אהב את דוד כי הוא יוצא ובא לפניהם" יוצא בראש ונכנס בראש (שם - ועיין בלשון הספרי ובמדרש הגדול)
- **ואשר יוציאם**: בזכותיו. ואשר יביאם: בזכותיו (שם)
- יח - **קח לך**: קחנו בדברים, אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום (שם)
- כ - **ונתתה מהודך עליו**: מהודך ולא כל הודך, נמצאנו למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה (שם)

כא - במשפט האורים: אע"פ שגזירת נביא חוזרת, גזירת אורים ותומים אינה חוזרת, שנא' במשפט האורים. למה נקרא שמן אורים ותומים? אורים שמאירין את דבריהן, תמים שמשלימין את דבריהן (יומא עג:)

כג - ויסמך את ידיו: בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו, בנו, משלמה. ותלמידו, איבעית אימא (מלכים ב' ב') ויהי נא פי שנים ברוחך אלי, ואיבעית אימא ויסמך את ידיו עליו (סנהדרין קה: ועיין רש"י)

פרק כח

ב - קרבני לחמי לאשי: אע"פ שאתם נותנים לאשים מעלה אני עליכם כבנים המפרנסים לאביהם (שה"ש זוטא)

- תשמרו:

- שיהיו כהנים ולוים וישראלים עומדין על גביו, מכאן למדו ותקנו מעמדות (רש"י)
-נאמרה כאן שמירה ונאמרה להלן (בקרוב פסח) שמירה, מה שמירה האמורה להלן מבקרו ארבעה ימים קדם שחיטתו, אף שמירה האמורה כאן מבקרו ד' ימים קדם שחיטתו (ספרי)

- **במועדו:** במועדו ואפילו בשבת, במועדו ואפילו בטומאה (פסחים עז:)

ג - **כבשים:** שהם מכבסים עוונותיהם של ישראל (פסיקתא רבתי טז)

ד - **תעשה בבקר:** תפילות מתמידין גמרו, תפלת השחר מתמיד של שחר... תפילת המנחה מתמיד של בין הערבים (תלמוד ירושלמי ברכות פרק ד)

ו - **עלת תמיד העשיה בהר סיני:** מלמד שהראה הקב"ה למשה בסיני דמות מזבח בנוי בשמים ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו נפשותן של צדיקים (מדרש אגדה)

- **לריח ניחח אשה לה':** וכתוב (להלן פסוק ח הפוך) אשה ריח ניחח לה'... כאן לעוסקין לשמה וכאן לעוסקין שלא לשמה (כלה רבתי פרק ה)

ז - **הסך נסך:** בשני ניסוכין הכתוב מדבר אחד ניסוך המים ואחד ניסוך היין (תענית ג.)

- **שכר לה':** בזמן שמנסכין יין על גבי מזבח פוקקין את השיתין, לקיים מה שנאמר בקדש הסך נסך שכר לה'. מאי משמע? אמר רב פפא: שכר לשון שתיה, לשון שביעה, לשון שכרות (סוכה מט: עיין רש"י כאן)

ח - **השני תעשה בין הערבים:** לא הקריב בתמיד של שחר מקריב בתמיד של בין הערבים. ר' שמעון אומר אימתי בזמן שבית דין שוגגים או אנוסים אבל אם היו מזיזים לא הקריבו כבש בבקר לא יקריבו בין הערבים (ספרי במדבר פיסקא קמג)

- **אשה ריח ניחח:** בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות, שלא נאמר בהן לא קל ולא אלקים אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק. ונאמר בשור הגס אשה ריח ניחוח, ובעוף הדק אשה ריח ניחוח, ובמנחה אשה ריח ניחוח, לומר לך אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין את לבו לשמים (מנחות קי.)

ט - וביום השבת שני כבשים: כל עיסקא דשבת כפול, לחם משנה, שני העומר לאחד (שמות ט"ז: כב), קרבנה כפול, שנאמר וביום השבת שני כבשים, עונשה כפול, שנאמר מחלליה מות יומת (שמות לא: יד), שכרה כפול, שנאמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד (ישעיה נח יג), אזהרותיה כפולות, זכור ושמור, מזמור כפול, מזמור שיר ליום השבת (מדרש תהלים מזמור צב)

י - עלת שבת בשבתו: ולא עולת שבת בשבת אחרת, הרי שלא הקריב בשבת זו, שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה, תלמוד לומר "בשבתו", מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו (רש"י) - **על עלת התמיד ונסכה:** בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואברים ופדרים כשרים כל הלילה, ואין ממתניים להם עד שתחשך (פסחים סח:)

טו - ושעיר עזים אחד לחטאת: כל שעירי המוספין באין לכפר על טמאת מקדש וקדשיו. ונשתנה שעיר ראש חדש שנאמר בו "לה", ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, שאין מכיר בחטא אלא הקדוש ברוך הוא בלבד. ומדרשו באגדה, אמר הקדב"ה, הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח (רש"י)

יח - כל מלאכת עבודה: אפלו מלאכה הצריכה לכם, כגון דבר האבד המותר בחולו של מועד, אסורה ביום טוב (רש"י)

יט - פרים: כנגד אברהם, שנאמר "ואל הבקר רץ אברהם" (בראשית יח: ז): אילים. כנגד אילו של יצחק (שם כב: יג): כבשים. כנגד יעקב, שנאמר "והכשבים הפריד יעקב" (שם ל: מ) (רש"י)

כו - וביום הבכורים: חג השבועות קרוי "בכורי קציר חטים" (שמות לד: כב), על שם שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חטים הבאה מן החדש (רש"י)

פרק כט

יח - ומנחתם ונסכיהם לפרים... ולכבשים כמשפט: פרי החג שבעים הם, כנגד שבעים אמות - שמתמעטים והולכים, סימן כליה הוא להם. ובימי המקדש היו מגנים עליהם מן היסורין. והכבשים כנגד ישראל שנקראו "שה פזורה" (ירמיה נ: יז), והם קבועים ומנינם תשעים ושמונה, לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה. (רש"י)

יט - ונסכיהם: בשני "ונסכיהם", בששי "ונסכיה" (פסוק לא), בשביעי "כמשפטם" (פסוק לג), מ"ם יו"ד מ"ם, הרי כאן "מים", רמז לנסוך המים מן התורה בחג (רש"י) (ספרי קנ; תענית ב ע"ב):

לה - עצרת תהיה לכם: עצרו מלצאת, מלמד שטעון לינה (ספרי קנא). ומדרשו באגדה, לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אמות, וכשבאין ללכת אמר להם המקום, בבקשה מכם עשו לי סעדה קטנה, כדי שאהנה מכם: (רש"י)

לו - פר אחד איל אחד. אלו כנגד ישראל [שהם אחד להקדוש ברוך הוא], התעכבו לי מעט עוד, ולשון חבה הוא זה, כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרדתכם, עכבו עוד יום אחד. (רש"י)

לט - לבד מנדריכם: נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה הקריבום ברגל, שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו, ונמצא עובר בבל תאחר (רש"י) (ספרי קנב):